

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη & Διαχείριση Αγροτικού χώρου»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
«Διαχρονική αποτύπωση κοινωνικοοικονομικών δεικτών: η
περιφερειακή διάσταση»

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Γ. ΡΑΠΤΗΣ
Αθήνα, Φεβρουάριος 2012

Επιβλέπων καθηγητής: κος Σταύρος Ζωγραφάκης, Επίκουρος καθηγητής ΓΠΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Διαχρονική αποτύπωση κοινωνικοοικονομικών δεικτών: η περιφερειακή διάσταση»

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Γ. ΡΑΠΤΗΣ

Επιβλέπων καθηγητής: κος Σταύρος Ζωγραφάκης, Επίκουρος καθηγητής ΓΠΑ

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

κος Σταύρος Ζωγραφάκης, Επίκουρος καθηγητής ΓΠΑ

κος Παύλος Σπαθής, Καθηγητής ΓΠΑ,

κος Παύλος Καρανικόλας, Επίκουρος καθηγητής ΓΠΑ

Ευχαριστίες

Η παρούσα μεταπτυχιακή ερευνητική εργασία πραγματοποιήθηκε στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και Διαχείριση Αγροτικού Χώρου» του τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών και αποτελεί το τελικό στάδιο για την απόκτηση του ομώνυμου τίτλου Μεταπτυχιακών Σπουδών.

Θα ήθελα να απευθύνω τις θερμότερες ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και Επίκουρο Καθηγητή του τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης κύριο Ζωγραφάκη Σταύρο όχι μόνο για την ανάθεση του θέματος και την εμπιστοσύνη στο πρόσωπό μου αλλά και για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση του στην συγγραφή της παρούσας μελέτης.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω την Γραμματεία του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης την κ. Λαζάκη Ελίζα για την συνεχή ενημέρωση και καθοδήγηση καθ' όλη την διάρκεια του προγράμματος.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές μου στο μεταπτυχιακό για την κριτική γνώση που μου παρείχαν, αλλά και όλους τους συμφοιτητές μου για την συμπαράσταση τους και για τις αναρίθμητες συζητήσεις, όσον αφορά τις επιστημονικές μας και άλλες ανησυχίες, σε όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού.

Ράπτης Γ. Ευάγγελος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Εκτός από τους δείκτες της φτώχειας και της ανισότητας υπάρχουν μια σειρά από δείκτες που αναφέρονται στο επίπεδο της διαβίωσης, στις ανέσεις κατοικίας, στα καθημερινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά (π.χ. οικονομικά, περιβαλλοντικά, κοινωνικά κλπ). Βασικός στόχος της έρευνας είναι η μελέτη, σε εθνικό επίπεδο, των συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών σε σχέση, κυρίως, με το εισόδημα τους. Ανάλογα που κατοικεί κάθε νοικοκυριό, τα προβλήματα και οι ανάγκες διαφέρουν σημαντικά. Από τη μελέτη των δεικτών για τις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού της χώρας προκύπτει ότι η στέρηση βασικών αγαθών και υπηρεσιών (δυσκολία ικανοποίησης βασικών αναγκών, ανεπαρκείς συνθήκες στέγασης, επιβάρυνση από τις δαπάνες στέγασης, αδυναμία αποπληρωμής δανείων ή αγορών με δόσεις, δυσκολίες στην πληρωμή πάγιων λογαριασμών, δυσκολία αντιμετώπισης των συνήθων αναγκών, ποιότητα ζωής) δεν αφορά μόνο το φτωχό πληθυσμό αλλά και μέρος του μη φτωχού πληθυσμού. Το στατιστικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε προήλθε έπειτα από επεξεργασία των πρωτογενών στοιχείων της έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών της ΕΣΥΕ. Μετά από κάποια θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα που αφορούν την ανισότητα την φτώχεια και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της χώρας ακολουθεί η ανάλυση των στοιχείων των οικογενειακών προϋπολογισμών τους. Εξετάζοντας τις εισοδηματικές εισροές των νοικοκυριών καθώς και τις δαπάνες τους διαπιστώνουμε ότι η ανισορροπία του παραγωγικού και δημογραφικού δυναμικού της χώρας παραμένει σε απαράδεκτα υψηλά για αναπτυγμένη οικονομία επίπεδα, ενώ οι ομολογουμένως πρωτοφανείς για το ελληνικό κράτος δαπάνες υπέρ της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής των τελευταίων δεκαπέντε ετών δεν πέτυχαν ούτε το πιο πάνω φαινόμενο να περιορίσουν σημαντικά, ούτε τις αποκλίσεις στα κατά κεφαλή μεγέθη να βελτιώσουν ουσιαστικά. Είναι προφανές ότι είτε η κατανομή και χρήση των πόρων ήταν άστοχη και αναποτελεσματική, είτε ότι στην ελληνική οικονομία λειτουργούν τόσο ισχυρές πολωτικές τάσεις και διαρθρωτικές ακαμψίες, που οι πολιτικές συνοχής απλώς επιτυγχάνουν μια επιβράδυνση ή προσωρινή αναστολή των δυσμενών εξελίξεων.

Λέξεις κλειδιά: ανισότητα, φτώχεια, περιφέρειες, νοικοκυριά

ABSTRACT

Besides the index of impoverance and inequality, there is a series of indexes related to the standard of living, household conveniences and everyday problems that households face up against everyday (eg. economically, environmentally, socially etc.) Basic aim of this research is the styding on a national level of the conditions concerning the standard of living of households mostly in correlation to their income. From the study of indexes concerning the standard of living at the population of the country it emerges that the lack of basic needs and deficiencies in services (ie difficulty in meeting everyday needs, inadequate housing conditions aggravation in housing disbursal, difficulty in paying monthly bills, difficulty in meeting with everyday needs, standard of living) does not only refer to the impoverished people of a nation. The statistical material that is used derived from the processing of the primary collected data of the family budget which was conducted by the Hellenic Statistical Authority (EL.STAT) After analyzing theoretical methological issues concerning inequality, poverance nation and the demographic characteristics in regions family budgets will be presented. Considering the income flows of households, as well as households' expend, we conclude that disequilibrium of the productive, demographic dynamics still abides in inappropriate high ration for a supposedly developed country whilst the undoubted phenomenal expenses for the Greek state in favour of the economical and social conjunction of the last 15 years: did not succeed in neither narrowing the degradation to a minimum nor ameliorating substantially the per capita incomes and expenditures. It is obvious that either the application of funds were reckless and insufficient, or that within the green economy system exist so powerful polarizing propensities and structural inflexibilities, which successive policies only succeed in retarding or temporarily withhold the advance oncoming developments.

Key- words: inequality, impoverance, regions, households

Διάγραμμα εργασίας

- Εισαγωγή

A. Θεωρητικό μέρος

- **Κεφάλαιο 1: ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

- 1.1 Θεωρίες περιφερειακής ανάπτυξης
- 1.2 Μορφές περιφερειακών ανισοτήτων
- 1.3 Οι Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές

- **Κεφάλαιο 2: ΤΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ**

- 2.1 Ιστορική αναδρομή
- 2.2 Κύριες φάσεις της Ελληνικής Περιφερειακής Πολιτικής
- 2.3 Συμπεράσματα

- **Κεφάλαιο 3: Η ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗ**

- 3.1 Μία σύντομη επισκόπηση
- 3.2 Τα μέσα της περιφερειακής πολιτικής
- 3.3 Η στρατηγική περιφερειακής ανάπτυξης

- **Κεφάλαιο 4: Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ**

- 4.1 Οι περιφερειακές αποκλίσεις της ανεργίας
- 4.2 Χαρακτηριστικά της ανεργίας
- 4.3 Η ανθρωπογεωγραφία της ανεργίας

- **Κεφάλαιο 5: ΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ**

- 5.1 Έννοια και μέτρηση της φτώχειας
- 5.2 Χαρακτηριστικά της φτώχειας στην Ελλάδα
- 5.3 Κύριες αιτίες της φτώχειας

B. Εμπειρικό μέρος

- **Κεφάλαιο 6: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ**

- 6.1 Μεθοδολογία της έρευνας
- 6.2 Αποτύπωση κοινωνικών δεικτών με βάση την ΕΟΠ 2008
- 6.3 Αποτύπωση δεικτών με βάση την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού
- 6.4 Εμπειρική εκτίμηση των διαστάσεων της φτώχειας
- 6.5 Ανάλυση Περιφερειακών Λογαριασμών

- **Σύνοψη - Συμπεράσματα**

- **Βιβλιογραφία**

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή.....	8
A. Θεωρητικό μέρος.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	10
ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	10
1.1 Θεωρίες περιφερειακής ανάπτυξης.....	10
1.2 Μορφές περιφερειακών ανισοτήτων	12
1.3 Οι Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	15
ΤΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	15
2.1 Ιστορική αναδρομή.....	15
2.2 Κύριες φάσεις της Ελληνικής Περιφερειακής Πολιτικής.....	17
2.3 Συμπεράσματα	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	21
Η ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗ.....	21
3.1 Μία σύντομη επισκόπηση.....	21
3.2 Τα μέσα της περιφερειακής πολιτικής.....	23
3.3 Η στρατηγική περιφερειακής ανάπτυξης.....	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο	25
Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	25
4.1 Οι περιφερειακές αποκλίσεις της ανεργίας.....	25
4.2 Χαρακτηριστικά της ανεργίας	26
4.3 Η ανθρωπογεωγραφία της ανεργίας στην Ελλάδα	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο	30
ΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ	30
5.1 Έννοια και μέτρηση της φτώχειας.....	30
5.2 Χαρακτηριστικά της φτώχειας στην Ελλάδα.....	34
5.3 Κύριες αιτίες της φτώχειας	35
B. Εμπειρικό Μέρος.....	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο	39
ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	39
6.1 Μεθοδολογία της έρευνας	39
6.2 Αποτύπωση κοινωνικών δεικτών με βάση την ΕΟΠ 2008.....	46
6.3 Αποτύπωση δεικτών με βάση την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού.....	55
6.4 Εμπειρική εκτίμηση των διαστάσεων της φτώχειας.....	58
6.5 Ανάλυση Περιφερειακών Λογαριασμών	63
ΣΥΝΟΨΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	65
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	71

Εισαγωγή

Στην Ελλάδα, το πρόβλημα των περιφερειακών ανισοτήτων είναι πολύ παλιό. Τα αίτια του εντοπίζονται σε όλη τη διάρκεια της νεότερης ιστορίας μας. Τα κλειστά (έως το τέλος του 20ου αιώνα) βόρεια σύνορά μας, η γεωγραφία και η μορφολογία του εδάφους, η έλλειψη βασικών υποδομών, η απουσία ολοκληρωμένων αναπτυξιακών σχεδίων, οι λαθεμένες πολιτικές επιλογές, κράτησαν την περιφέρεια χαμηλά και οδήγησαν στη σταδιακή εγκατάλειψή της. Δημιουργήθηκαν μεγάλες περιφερειακές ανισότητες, οι οποίες δυστυχώς δεν έκλεισαν όταν υπήρξε η μεγάλη ευκαιρία να γίνει αυτό, με την απορρόφηση κοινοτικών πόρων και την εφαρμογή της Ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά πολλών περιοχών αποτελούσαν αξεπέραστες αντιξοότητες. Οι αναπτυξιακές δυνατότητές τους, ο πλούτος τους, τα δυναμικά πλεονεκτήματά τους έμεναν αναξιοποίητα. Η Ελληνική Περιφέρεια στέρευε από οικονομική δραστηριότητα, από επενδύσεις, από σταθερές δουλειές και κυρίως από ανθρώπους.

Α. Θεωρητικό μέρος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

1.1 Θεωρίες περιφερειακής ανάπτυξης

Από τα κύρια ζητήματα που απασχολούν επιστήμονες, και μη, στις μέρες μας είναι η διαμόρφωση και η εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων, δηλαδή σε ποιους μηχανισμούς και διαδικασίες οφείλονται και με ποιους τρόπους εμφανίζονται και μεγεθύνονται. Το βασικό ζητούμενο, όμως, είναι με ποιους τρόπους μειώνονται, πως δηλαδή είναι δυνατό να επιτευχθεί ομοιόμορφη χωρική κατανομή του πλούτου. Καταρχήν, πρέπει να εξεταστεί σε τι αναφέρεται ο όρος “περιφερειακές ανισότητες”. Ως τέτοιες, νοούνται οι διαφορές μεταξύ των περιφερειών, στο παραγόμενο προϊόν, στην παραγωγικότητα της εργασίας, την ανεργία, τον ενεργό πληθυσμό κλπ. Σύμφωνα με τον Κόνσολα (1997: 53-59), η μορφή και το ύψος των περιφερειακών ανισοτήτων επηρεάζονται από τις εξής κατηγορίες παραγόντων: α) γεωγραφικοί, β) δομή της οικονομίας, γ) χαμηλή σχετική κινητικότητα εργασίας και κεφαλαίου, δ) θεσμικοί, ε) πολιτικοί, στ) πολιτιστικοί, ζ) περιβαλλοντικοί, η) εξωτερικές οικονομίες, θ) εξωτερικό έλεγχο, ι) έλλειψη διάχυσης καινοτομικών δραστηριοτήτων και ια) περιορισμένη επιχειρηματική πρωτοβουλία. Οι παραπάνω παράγοντες συμβάλλουν, με διαφορετικό τρόπο και σε διαφορετικό βαθμό ο καθένας, στην ενίσχυση και την ένταση των ανισοτήτων.

Οι διαφορές και οι ανισότητες που παρατηρούνται στις παραγωγικές δομές των περιφερειών οφείλονται, κυρίως, στις διαφορετικές δυνατότητες ανάπτυξης που έχει μία χωρική ενότητα. Τίθενται, όμως, ερωτήματα, σχετικά με το πώς δημιουργείται η ανάπτυξη σε μια περιοχή; γιατί εμφανίζονται ανισότητες ανάμεσα στις περιφέρειες; γιατί άλλες περιοχές αναπτύσσονται και συγκεντρώνουν πληθυσμό και δραστηριότητες ενώ άλλες παραμένουν στάσιμες ή φθίνουσες αναπτυξιακά; Απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα προσπαθούν να δώσουν οι *θεωρίες περιφερειακής ανάπτυξης*, οι οποίες και καλούνται να ερμηνεύσουν τις περιφερειακές ανισότητες και να προβλέψουν τη μακροχρόνια εξέλιξη τους. Οι θεωρίες που έχουν διατυπωθεί έως σήμερα διακρίνονται σε δύο βασικές ομάδες, των μοντέλων ισορροπίας και των μοντέλων ανισορροπίας (Ανδρικοπούλου, 2003: 14). Σύμφωνα με το μοντέλο της ισορροπίας, οι περιφερειακές ανισότητες τείνουν μακροπρόθεσμα να μειώνονται, όταν οι μηχανισμοί της αγοράς λειτουργούν ελεύθερα. Η παραπάνω άποψη αποτελεί και τη βασική θέση της νεοκλασικής οικονομικής θεωρίας, η οποία, συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι οι μηχανισμοί της ελεύθερης αγοράς οδηγούν αυτόματα το όλο οικονομικό σύστημα σε κατάσταση ισορροπίας. Οι νεοκλασικοί ισχυρίζονται ότι οι περιφερειακές

ανισότητες θα υφίστανται διαρκώς, λόγω της διαφορετικής κατανομής στο χώρο των βασικών συντελεστών παραγωγής (κεφαλαίου και εργασίας) και ότι αυτή η άνιση χωρική εξειδίκευση είναι εκείνη, που κινητοποιεί τη διαδικασία της ανάπτυξης, που στην περίπτωση αυτή ταυτίζεται με τη μεγέθυνση μέσω της διάχυσής της. Επομένως, θεωρείται ότι η ύπαρξη οποιασδήποτε παρεμβατικής πολιτικής όχι μόνο δεν είναι αναγκαία, αλλά αντιτίθεται στην περιφερειακή ολοκλήρωση και στη βέλτιστη αξιοποίηση των παραγωγικών συντελεστών (Ανδρικοπούλου, 2003: 15). Αντιδιαμετρικά αντίθετες με τις παραπάνω απόψεις είναι οι θεωρίες των μοντέλων ανισορροπίας, σύμφωνα με τις οποίες οι μηχανισμοί της ελεύθερης αγοράς όχι μόνο δεν εξομαλύνουν τις χωρικές διαφορές, αλλά τις επιτείνουν, καθιστώντας απαραίτητη, αν όχι άκρως αναγκαία, την άσκηση παρεμβατικής πολιτικής (Ανδρικοπούλου, 2003: 16). Ο Myrdal και ο Perroux, από τους σημαντικότερους εκφραστές αυτής της ομάδας σκέψης, υποστηρίζουν ότι ούτε υφίσταται τέλειος ανταγωνισμός, ούτε είναι αυτονόητη η κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής στο χώρο (και ιδιαίτερα του κεφαλαίου προς τις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές) δεδομένων των περιορισμών που θέτουν οι ιδιομορφίες του. Ειδικότερα διαφορά με τις προηγούμενες θεωρίες είναι ότι η ανάπτυξη δεν νοείται με στενά οικονομικούς όρους, δηλαδή ως μεγέθυνση, αλλά και ως ποιοτική αλλαγή της εσωτερικής οργάνωσης των παραγωγικών δομών, με την εμφάνιση νέων θεσμών, τεχνολογιών και μορφών οργάνωσης της παραγωγής. Μια διαφορετική κατάταξη, η οποία υιοθετείται από τον Holland (1976), διαχωρίζει τις θεωρίες περιφερειακής ανάπτυξης στις ομάδες: α) της αυτοεξισορρόπησης-ανάπτυξης, όπου ο μηχανισμός της ελεύθερης αγοράς τείνει να προκαλέσει εξισορρόπηση και μείωση των ανισοτήτων στο χώρο και β) της ανισορροπίας-υποανάπτυξης, όπου θεωρείται ότι οι περιφερειακές ανισότητες διευρύνονται με την απελευθέρωση της αγοράς. Οι σημαντικότερες θεωρίες που εντάσσονται στην πρώτη ομάδα είναι: των σταδίων ανάπτυξης, του διαπεριφερειακού εμπορίου, της εξαγωγικής/οικονομικής βάσης, της έλλειψης/αφθονίας πόρων, του δυϊσμού και της τομεακής διάρθρωσης, ενώ στη δεύτερη: της σφωρευτικής αιτιότητας, των πόλων ανάπτυξης, της εσωτερικής αποικίας, των φαύλων κύκλων, της εξάρτησης και της συνάρθρωσης των τρόπων παραγωγής (Λαμπριανίδης, 2001: 249). Ανεξάρτητα από τα θετικά ή αρνητικά σημεία των θεωριών αυτών, εκείνο που καθίσταται άμεσα αντιληπτό είναι ότι το χάσμα μεταξύ αναπτυγμένων και υπανάπτυκτων περιοχών στην Ευρώπη διευρύνεται. Οι ενδείξεις απόκλισης μεταξύ των ευρωπαϊκών περιφερειών, στο τέλος της δεκαετίας του '70, έδειξαν αφενός, ότι η κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής δεν είναι αυτονόητη και ομοιόμορφη προς όλες τις κατευθύνσεις και, αφετέρου ότι παρά την άσκηση παρεμβατικής πολιτικής σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο οι ανισότητες δεν μειώθηκαν. Ανέκυψε, λοιπόν, η ανάγκη αναθεώρησης, σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο, της υφιστάμενης προσέγγισης του χώρου. Χαρακτηριστικά της νέας προσέγγισης, θα πρέπει να είναι, η επίτευξη ισορροπίας μεταξύ οικονομίας, κοινωνίας και περιβάλλοντος, μέσω της κινητοποίησης των εσωτερικών

μηχανισμών, καθώς και, η ενσωμάτωση των ιδιαιτεροτήτων και ιδιομορφιών, των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων, και η αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού κάθε χωρικής ενότητας για την εξασφάλιση μιας αναπτυξιακής πορείας. Το κατά πόσο, οι παραπάνω έννοιες υιοθετήθηκαν ή θα υιοθετηθούν στην πράξη θα φανεί στο μέλλον.

1.2 Μορφές περιφερειακών ανισοτήτων

Οι περιφερειακές ανισότητες, οι διαφορές που, όπως ήδη αναφέρθηκε, παρατηρούνται στις παραγωγικές δομές των περιφερειών, δεν έχουν την ίδια μορφή σε κάθε χρονική περίοδο, αλλά μεταβάλλονται και μετασχηματίζονται δημιουργώντας νέες μορφές ανισοτήτων. Παραδείγματος χάριν, κατά τις δύο πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, ως ανεπτυγμένες θεωρούνταν οι εκβιομηχανισμένες περιφέρειες, αυτές δηλαδή που είχαν υιοθετήσει το πρότυπο μαζικής παραγωγής και κατανάλωσης αντίθετα, ως υποανάπτυκτες θεωρούνταν οι περιοχές που είχαν δεν είχαν υιοθετήσει πλήρως) το φορντικό μοντέλο. Στις μέρες μας, με την εμφάνιση νέων μορφών οργάνωσης της οικονομίας τα χαρακτηριστικά ανάπτυξης-υπανάπτυξης έχουν αλλάξει, οι μεν αναπτυγμένες κοινωνίες χαρακτηρίζονται από ευέλικτη συσσώρευση, οι δε προβληματικές περιφέρειες από έντονα διαρθρωτικά προβλήματα, συμπεριλαμβάνοντας μεταξύ τους ακόμη και πρώην βιομηχανικά αναπτυγμένες, που παρουσιάζουν τάσεις αποβιομηχανοποίησης και υψηλά ποσοστά ανεργίας, καθώς και αναπτυγμένες περιφέρειες που αδυνατούν να προσαρμοστούν στις σύγχρονες τεχνολογικές μεταβολές (Κουρλιούρος, 2002: 24). Επιπρόσθετα, οι περιφερειακές ανισότητες, δεν αποδίδονται, αποκλειστικά και μόνο, στους διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης και στην αναπτυξιακή πορεία που ακολούθησε ή ακολουθεί μια περιφέρεια, αλλά οφείλονται και στο διαφορετικό σημείο εκκίνησης της αναπτυξιακής διαδικασίας σε κάθε χωρική ενότητα. Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι ακόμη και αν δύο χωρικές οντότητες προσανατολίστηκαν προς την ίδια αναπτυξιακή κατεύθυνση και επέτυχαν ίδιους ρυθμούς ανάπτυξης το τελικό αναπτυξιακό τους επίπεδο θα διαφέρει, λόγω των φυσικών, γεωγραφικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και πολιτικών χαρακτηριστικών που τις διαφοροποιούν. Ταυτόχρονα, η ανάπτυξη ή μη μιας περιοχής δεν αποδεικνύεται μόνο από το ύψος των βασικών οικονομικών δεικτών (ΑΕΠ/ κεφαλή, ποσοστό ανεργίας κ.α.) αλλά και από την ύπαρξη όλων εκείνων των χαρακτηριστικών που την καθιστούν ανταγωνιστική και ευέλικτη στις μεταβαλλόμενες εξωτερικές συνθήκες (Σπιλάνης, 2000: 175). Επίσης, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι μια περιοχή που θεωρείται σήμερα ως ανεπτυγμένη δεν συνεπάγεται ότι θα εξακολουθεί να συγκαταλέγεται στις ανεπτυγμένες και στο μέλλον. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι “η οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική ευημερία δεν είναι δεδομένη μια για πάντα, ούτε είναι αμετακίνητη στο χώρο και το χρόνο” (Κουρλιούρος 2001: 39). Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι, ο διαχωρισμός των περιφερειών σε αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες αφενός,

θα πρέπει να ορίζεται βάσει της χρονικής περιόδου αναφοράς και, αφετέρου δεδομένου ότι το αξιακό πλαίσιο ορισμού της είναι μεταβαλλόμενο θα πρέπει να λαμβάνονται κάθε φορά διαφορετικές μεταβλητές, επομένως και δείκτες για τον υπολογισμό της.

1.3 Οι Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες η κοινοτική και εθνική περιφερειακή πολιτική εστίασε το ενδιαφέρον της στις περιοχές που αντιμετωπίζουν αδυναμίες ανάπτυξης οι οποίες οφείλονται στα φυσικά χαρακτηριστικά τους, δηλαδή στις λιγότερο ευνοημένες περιοχές. Πριν επικεντρωθεί η μελέτη στην εξέταση των περιοχών αυτών κρίνεται απαραίτητο, προκειμένου να αποφευχθούν πιθανές συγχύσεις με τις προβληματικές περιοχές να επισημανθούν οι διαφορές τους. Βασικό γνώρισμα και των δύο περιοχών είναι ότι, αντιμετωπίζουν δυσκολίες οι οποίες επιβραδύνουν ή και αναιρούν την ανάπτυξη τους. Ειδοποιός, όμως, διαφορά ανάμεσα σ' αυτές τις δύο κατηγορίες περιοχών είναι ότι οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι λιγότερο ευνοημένες περιοχές οφείλονται στα εν γένει χαρακτηριστικά τους σ' αντίθεση με τις προβληματικές, οι δυσκολίες των οποίων οφείλονται στην αδυναμία προσαρμογής τους στις νέες οικονομικές συνθήκες (πχ. περιοχές σε αποβιομηχάνιση). Στα τέλη της δεκαετίας του '70 και κυρίως κατά τη δεκαετία του '80 η παγκόσμια κοινότητα, και κατά συνέπεια και η ευρωπαϊκή, γνώρισαν σημαντικές αλλαγές στην κοινωνικο-οικονομική τους δομή. Η αδυναμία διατήρησης και αύξησης της ανταγωνιστικότητας πολλών περιοχών είχε ως αποτέλεσμα την αποψίλωση του ανθρώπινου δυναμικού -εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση- και την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, λόγω της αλόγιστης χρήσης των φυσικών αποθεμάτων. Οι περιοχές που επλήγησαν περισσότερο από αυτές τις ανακατατάξεις ήταν αυτές που αδυνατούσαν να προσαρμοστούν στις εξελίξεις. Από την άλλη πλευρά υπήρξαν περιοχές που ούτε την περίοδο της ταχείας οικονομικής ανάπτυξης, που προηγήθηκε, κατάφεραν να επωφεληθούν, γνωρίζοντας συνεχή συρρίκνωση της παραγωγικής τους βάσης. Οι περιοχές αυτές λόγω της απομόνωσης και της ασυνέχειας του χώρου -ανάμεσα σε αυτές ήταν οι ορεινές και οι νησιωτικές- δεν μπόρεσαν να είναι ανταγωνιστικές. Οι εξελίξεις αυτές είχαν ως επακόλουθο την αύξηση των περιφερειακών ανισοτήτων, θέτοντας, έτσι, σε κίνδυνο την επίτευξη του στόχου της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στην Κοινότητα. Τα παραπάνω αποτέλεσαν έναυσμα για την ενασχόληση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την κατάσταση των λιγότερο ευνοημένων περιοχών. Η πρώτη ενασχόληση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με τις μειονεκτικές περιοχές ήταν με την Οδηγία 75/268/ΕΟΚ "περί ορεινής γεωργίας και ημιορεινής γεωργίας και της γεωργίας σε oligότερο ευνοημένες περιοχές", με την οποία προβλεπόταν ειδικό Σχέδιο για τις Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές (Less Favored Areas), το οποίο παρείχε οικονομικές

ενισχύσεις προκειμένου να αντισταθμιστούν τα μόνιμα φυσικά μειονεκτήματα, γεωγραφικής ή οικονομικής φύσης, των περιοχών αυτών (Vakoufaris et al, 2003: 3, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1993:8). Η Οδηγία προέβλεπε ότι στο καθεστώς των μειονεκτικών περιοχών εντάσσονται τριών ειδών περιοχές, οι ορεινές, οι περιοχές που απειλούνται με εγκατάλειψη και οι περιοχές με ειδικά φυσικά μειονεκτήματα. Η Οδηγία 75/268 παρέμεινε ενεργή ως το 1997, οπότε και αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό 950/97, ο οποίος μείωσε τις κατηγορίες των λιγότερο ευνοημένων περιοχών σε δύο. Σήμερα, οι διατάξεις που αφορούν στις λιγότερο ευνοημένες περιοχές ρυθμίζονται βάσει του Κανονισμού 1257/99, σύμφωνα με τον οποίο υφίστανται τρεις ομάδες μειονεκτικών περιοχών, οι ορεινές, οι άλλες μειονεκτικές και αυτές που επηρεάζονται από άλλα ειδικά μειονεκτήματα (Vakoufaris et al., 2003: 3).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΤΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

2.1 Ιστορική αναδρομή

Με τις εξελίξεις των περιφερειακών ανισοτήτων είναι συνδεδεμένη η αστικοποίηση στην Ελλάδα κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Οι οικονομικές μεταβολές που παρατηρήθηκαν την περίοδο αυτή, οι οποίες χαρακτηρίζονταν από συρρίκνωση του πρωτογενούς τομέα, αύξηση του δευτερογενούς και στη συνέχεια του τριτογενούς τομέα, συνοδεύτηκαν από μετακινήσεις πληθυσμού από τις αγροτικές προς τις αστικές περιοχές, αύξηση της αστικοποίησης και ενίσχυση των μεγαλύτερων αστικών κέντρων της χώρας. Η οικονομική πόλωση της χώρας-συνεχίζει- η οποία κυρίως ευνόησε τα δυο μεγάλα αστικά κέντρα, την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, είχε ως φυσικό επακόλουθο την ανάλογη μεταβολή των πληθυσμιακών μεγεθών των μικρών και μεγάλων οικισμών και τη μεγέθυνση των αστικών περιοχών. Το βασικό χαρακτηριστικό που διακρίνει την εξέλιξη της αστικοποίησης στην Ελλάδα είναι η τάση πόλωσης στα δυο μεγάλα αστικά κέντρα, την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Οι δυο μεγάλες πόλεις της χώρας αύξησαν το μέγεθός τους στην περίοδο 1961 -2001 (δηλαδή σε 40 χρόνια) κατά 82% και 93% αντίστοιχα. Η πρωτεύουσα έχει σήμερα το 35% του πληθυσμού της χώρας, σύμφωνα με την Εθνική Απογραφή του 2001, ενώ υπολογίζεται ότι ο πραγματικός της πληθυσμός πιθανόν να υπερβαίνει το 40% του συνολικού πληθυσμού της χώρας και το 42% του αστικού πληθυσμού. Δεν υπάρχει άλλη χώρα στην Ευρώπη, και είναι πολύ λίγες οι χώρες σε όλο τον κόσμο που έχουν τόσο υψηλά ποσοστά πληθυσμού συγκεντρωμένα στην πρωτεύουσα τους, επισημαίνει ο επίκουρος καθηγητής Πολύζος Σεραφεΐμ, σημειώνοντας ότι η μελέτη του φαινομένου της αστικοποίησης στην Ελλάδα, σε μεγάλο βαθμό συνδέεται με την πληθυσμιακή εξέλιξη των δυο μεγάλων πόλεων της χώρας. Πέραν της συγκέντρωσης τόσο υψηλού ποσοστού πληθυσμού, η Αθήνα έχει συγκεντρωμένες, τόσο εντός νομού όσο και στους όμορους νομούς, που χρησιμοποιεί ως οικονομικούς “δορυφόρους” (Βοιωτία, Εύβοια, Κορινθία), πολύ μεγάλο ποσοστό οικονομικών δραστηριοτήτων της χώρας, τη διοίκηση, τις υπηρεσίες και τις σημαντικότερες υποδομές εθνικής ή διεθνούς εμβέλειας. Η συγκέντρωση αυτή, σύμφωνα με το συγγραφέα, δημιουργεί προβλήματα στη λειτουργία της περιοχής της Αττικής, αλλά και δυσλειτουργία στην αναπτυξιακή διαδικασία των άλλων περιοχών. Οι συντελεστές παραγωγής στην Αττική έχουν υψηλότερη τιμή σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα, η πλειονότητα των αποφάσεων που αφορούν τις περιφέρειες λαμβάνονται στην Αθήνα, ενώ υπάρχουν δραστηριότητες, που είναι συγκεντρωμένες σε πολύ μεγάλο ποσοστό (π.χ. πολιτιστικές) ή εκτελούνται μόνο στην Αθήνα (π.χ. χρηματιστηριακές, ορισμένες τραπεζικές και δικαστικές κ.λπ.). Ωστόσο, όπως

διευκρινίζει ο επίκουρος καθηγητής Πολύζος, η έντονη πόλωση που χαρακτηρίζει τις σχέσεις της υπόλοιπης χώρας προς την Αθήνα ή σε μικρότερο βαθμό προς τη Θεσσαλονίκη, εμφανίζεται και στις σχέσεις των πρωτεύουσών των νομών με την ενδοχώρα τους. Γενικότερα, τα βασικά χαρακτηριστικά του συνολικού συστήματος των αστικών κέντρων και των σχετικών δραστηριοτήτων στην Ελλάδα είναι η έντονη χωρική ανισοκατανομή και η λειτουργική εξάρτηση των μικρών από τα μεγάλα αστικά κέντρα. Υπάρχουν λίγες μεγάλες πόλεις και πολυάριθμοι μικροί οικισμοί, διεσπαρμένοι σε όλη τη χώρα. Τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα, με τις ανάλογες οικονομικές δραστηριότητες, βρίσκονται συγκεντρωμένα επί του βασικού οδικού άξονα Πάτρα, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Καβάλα, δίνοντας έτσι στη χωρική μορφή της ανάπτυξης ένα σχήμα S και αφήνοντας τον υπόλοιπο χώρο σε σχετική οικονομική υστέρηση. Εξετάζοντας την εξέλιξη της αστικοποίησης της χώρας μεταπολεμικά, ο επίκουρος καθηγητής Πολύζος Σεραφεΐμ, διαπιστώνει ότι έχει δυο βασικά χαρακτηριστικά: τη μετακίνηση ενός μεγάλου ποσοστού του πληθυσμού της χώρας από την περιφέρεια προς την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, ή τη μετακίνηση από την ενδοχώρα προς τις πρωτεύουσες των νομών ή των περιφερειών. Οι μετακινήσεις αυτές είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση του ποσοστού του αστικού πληθυσμού και την πληθυσμιακή και οικονομική συρρίκνωση των αγροτικών κυρίως περιοχών. Οι λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές της χώρας έχασαν το παραγωγικό τους δυναμικό, οι δυνατότητες αξιοποίησης των φυσικών τους πόρων περιορίστηκαν και πολλές από αυτές οδηγήθηκαν σε οικονομική και κοινωνική αποδιάρθρωση. Εκτός της εσωτερικής μετανάστευσης, η οποία δημιούργησε την έντονη αστικοποίηση της χώρας, ένα άλλο αίτιο της οικονομικής και πληθυσμιακής συρρίκνωσης των αγροτικών κυρίως περιοχών ήταν η εξωτερική μετανάστευση. Πολλοί νέοι μετανάστευσαν κυρίως προς τις βιομηχανικές χώρες της Δ. Ευρώπης, στερώντας από τη χώρα εκείνες τις ηλικίες του πληθυσμού, που μπορούσαν να συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Από την άλλη πλευρά, η εισροή συναλλάγματος βοήθησε στην αύξηση των πόρων, που μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για επενδύσεις. Υπολογίζεται ότι στην περίοδο 1967-71 περίπου 800.000 άτομα νεαρής και μέσης ηλικίας μετανάστευσαν σε άλλες χώρες, κυρίως τη Γερμανία, ενώ την περίοδο 1971-1977 μετανάστευσαν 1.050.000 άτομα προς το εξωτερικό, ποσό που αντιστοιχεί στο 12% του πληθυσμού της χώρας. Μετά το 1975, άρχισε ο σταδιακός περιορισμός της εξωτερικής μετανάστευσης, ενώ άρχισε να αυξάνεται βαθμιαία η παλιννόστηση. Όπως προκύπτει από στοιχεία της ίδιας εργασίας, παρατηρείται μια διαχρονική αύξηση της αστικοποίησης, σε βάρος βέβαια του αγροτικού πληθυσμού. Έτσι, από το 1920 έως το 2000, δηλαδή για χρονική περίοδο 80 ετών, το ποσοστό του αστικού πληθυσμού της χώρας αυξήθηκε από 23% σε 73%, ενώ, αντίθετα, το ποσοστό του αγροτικού πληθυσμού μειώθηκε από 62% σε 27%. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι νομοί της χώρας που στερούνται μεγάλο αστικού κέντρου- κατά κανόνα αυτό είναι η πρωτεύουσα του νομού- έχουν δείξει ποσοστά μικρότερης σχετικά ανάπτυξης. Ακόμα, το ποσοστό

μετανάστευσης των κατοίκων των νομών αυτών προς το εξωτερικό ήταν μεγαλύτερο σε σχέση με τα ποσοστά των νομών που διέθεταν μεγάλο αστικό κέντρο. Στη μετακίνηση αυτή των πληθυσμών από τις αγροτικές προς τις αστικές περιοχές, το μεγαλύτερο ποσοστό ενίσχυσε την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη και ένα μικρότερο ποσοστό άλλες επαρχιακές πόλεις. Μετά το 1980, ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης εμφανίζει κάμψη, γεγονός που οφείλεται τόσο στην ασκούμενη περιφερειακή πολιτική και την ενίσχυση παραγωγικών δραστηριοτήτων της επαρχίας, όσο και στην υποβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος των δυο μεγάλων πόλεων και την “απροθυμία” πλέον των κατοίκων της περιφέρειας να μετακινηθούν προς αυτές. Χαρακτηριστικό δείγμα της απροθυμίας αυτής αποτελούν οι “μαζικές έξοδοι” των κατοίκων των δυο μεγάλων αστικών κέντρων της χώρας, κατά τις ημέρες των εορτών και τα Σαββατοκύριακα, προς τους μικρότερους οικισμούς και την ύπαιθρο χώρα, γεγονός που αποδεικνύει την “τάση φυγής” από τον τόπο μόνιμης κατοικίας, που τους χαρακτηρίζει.

2.2 Κύριες φάσεις της Ελληνικής Περιφερειακής Πολιτικής

Η εμφάνιση και θεμελίωση της Περιφερειακής Πολιτικής στην Ελλάδα ακολουθεί την πορεία των ευρωπαϊκών χωρών. Ο περιφερειακός προγραμματισμός αρχίζει σταδιακά μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, σχεδόν παράλληλα με την προσπάθεια αναπτυξιακού προγραμματισμού σε εθνικό επίπεδο και συμπληρώνεται με διάφορα νομοθετήματα για την ενίσχυση της περιφερειακής ανάπτυξης, καθώς επίσης και με τη σταδιακή βελτίωση του πλαισίου προγραμματισμού και διοικητικής αποκέντρωσης της χώρας. Ωστόσο, για αρκετό καιρό δεν μπορούμε να μιλάμε για μία συστηματική πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης, αλλά βασικά για μία πρακτική χρηματοδότησης μεμονωμένων έργων εκτός συγκεκριμένου προγραμματικού πλαισίου. Το σκηνικό αυτό αλλάζει ουσιαστικά με την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και πιο συγκεκριμένα με την έναρξη της εφαρμογής των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (ΜΟΠ) το 1986, που για πρώτη φορά τίθεται σε εφαρμογή η διαδικασία εκπόνησης και υλοποίησης πολυταμειακών περιφερειακών (και τομειακών, με σαφή χωρική διάσταση) επιχειρησιακών προγραμμάτων. Ειδικότερα, η διαχρονική πορεία της Περιφερειακής Πολιτικής στην Ελλάδα ακολουθεί πέντε περιόδους (Konsolas et al 2002, Παπαδασκαλόπουλος και Χριστοφάκης 2002).

1^η Περίοδος (1948-1964)

Αναφέρεται στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο και στην προσπάθεια ανασυγκρότησης της χώρας. Ήδη από το 1948 είχαν αρχίσει να εφαρμόζονται δράσεις για την ενίσχυση της

βιομηχανικής ανάπτυξης στις περιφέρειες και για την προστασία της επαρχιακής βιομηχανίας. Αφορούσαν κυρίως αυξημένες αποσβέσεις, παρακρατήσεις κερδών για να επενδυθούν σε επεκτάσεις κ.λπ. Ουσιαστικά ωστόσο, η πορεία θεμελίωσης της Περιφερειακής Πολιτικής στη χώρα μας αρχίζει στο τέλος της δεκαετίας του 1950, μαζί με τις πρώτες προσπάθειες προγραμματισμού της εθνικής οικονομικής ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, για πρώτη φορά στο «Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής Ανάπτυξης της Ελλάδος 1960-1964» τέθηκε η ανάγκη άσκησης Περιφερειακής Πολιτικής για να αντιμετωπισθεί το πρόβλημα των περιφερειακών ανισοτήτων.

2^η Περίοδος (1964-79)

Η περίοδος αυτή χωρίζεται σε δύο υποπεριόδους. Η πρώτη αφορά στη δεκαετία 1964-74, που χαρακτηρίζεται από την καθιέρωση χρηματοδοτικών κινήτρων, το διαχωρισμό των περιφερειών ανάλογα με το αναπτυξιακό τους επίπεδο, την εφαρμογή ειδικών προγραμμάτων για υπανάπτυκτες περιοχές, την ίδρυση Βιομηχανικών Περιοχών, την υποτυπώδη ενίσχυση πολιτικού συστήματος αστικών κέντρων, την ενεργοποίηση των Υπηρεσιών Περιφερειακής Ανάπτυξης κ.ά.

Η δεύτερη, περιλαμβάνει την πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο, στη διάρκεια της οποίας η Περιφερειακή Πολιτική ενισχύεται περαιτέρω με την υιοθέτηση ειδικών νομοθετημάτων και την εκπόνηση ειδικών προγραμμάτων. Συγκεκριμένα, στην περίοδο 1975-1979 δίνεται έμφαση στην παροχή κινήτρων για την ανάπτυξη των παραμεθόριων περιοχών, καθιερώνεται η ενίσχυση των επιχειρήσεων ανάλογα με τον κλάδο που ανήκουν, χρησιμοποιούνται ευρύτερα τα πιστωτικά κίνητρα και ενισχύονται τα ειδικά προγράμματα περιοχών (π.χ. για το νομό Έβρου), καθώς και τα προγράμματα έργων υποδομής (π.χ. Βιομηχανικές Περιοχές, υποδομές μεταφορών κ.λπ.).

3^η Περίοδος (1980-86)

Η ένταξη της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.) συνοδεύεται από μία προσπάθεια σταδιακής σύνδεσης της ελληνικής Περιφερειακής Πολιτικής με την Περιφερειακή Πολιτική της Ε.Ο.Κ. Κορύφωση αυτής της προσπάθειας αποτελούν η ψήφιση του Νόμου 1116/81, που κύριο χαρακτηριστικό του είναι η εντατικοποίηση των παρεμβάσεων με την καθιέρωση των επιδοτήσεων κεφαλαίου με περιφερειακή κλιμάκωση, η εκπόνηση του πρώτου ειδικού «Προγράμματος Περιφερειακής Ανάπτυξης 1981-1985», η είσπραξη των πρώτων ενισχύσεων από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και των πρώτων δανείων από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων. Ακολουθεί η ψήφιση του Νόμου 1262/82, ο οποίος ενισχύει τις αποκεντρωτικές διαδικασίες και η κατάρτιση του «Πενταετούς Προγράμματος 1983-1987», στο οποίο καθιερώνεται η διαδικασία του

«Δημοκρατικού Προγραμματισμού» μέσω της ενεργούς συμμετοχής των τοπικών φορέων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και προγραμματισμού.

4^η Περίοδος (1986-2006)

Η έναρξη της περιόδου αυτής σηματοδοτείται με την εφαρμογή των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (ΜΟΠ), 1986-1992, τα οποία δρομολογούν μια μεγάλη στροφή στο πλαίσιο και στις μεθόδους άσκησης της Περιφερειακής Πολιτικής. Κύρια χαρακτηριστικά του νέου πλαισίου είναι η σύνταξη ολοκληρωμένων πολυετών και πολυταμειακών επιχειρησιακών προγραμμάτων, με προκαθορισμένους πόρους για κάθε έτος εφαρμογής, τα οποία στηρίζονται σε μια αναλυτική αποτύπωση της κατάστασης κάθε περιφέρειας και σε μια διατυπωμένη ιεράρχηση στόχων, στην ομαδοποίηση των έργων σε συγκεκριμένα μέτρα ανά στόχο, στη δημιουργία θεσμών παρακολούθησης της πορείας υλοποίησης των προγραμμάτων και αξιολόγησης των αποτελεσμάτων τους. Τα ΜΟΠ αποτέλεσαν το «πρόπλασμα» των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ΚΠΣ), τριών μέχρι το 2006, (1989-1993, 1994-1999 και 2000-2006). Η ελληνική Περιφερειακή Πολιτική εντάσσεται πλέον λειτουργικά στις διαδικασίες της Περιφερειακής Πολιτικής της Κοινότητας. Από την έναρξη του πρώτου ΚΠΣ το 1989 μέχρι και την ολοκλήρωση του τρίτου το 2006, η Ελλάδα απολαμβάνει το μέγιστο των ενισχύσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), καθώς εντάσσεται όλη στις περιφέρειες της ΕΕ με το μέγιστο βαθμό προβληματικότητας, δηλαδή στις περιφέρειες του Στόχου 1 της Διαρθρωτικής Πολιτικής της Ένωσης (αφού όλες οι περιφέρειες παρουσίασαν και για τις τρεις προγραμματικές περιόδους, κατά κεφαλήν ΑΕΠ μικρότερο του 75% του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ, που είναι το κριτήριο ένταξης στο Στόχο 1).

Σ' αυτή την περίοδο επίσης, ο Νόμος 1622/86 για τη συγκρότηση των Περιφερειών της χώρας, οι Νόμοι 2218/1994 και 2240/1994 για τη θεσμοθέτηση και λειτουργία του Δεύτερου Βαθμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης και γενικότερα για την ενίσχυση της αποκέντρωσης και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, καθώς και ο Νόμος 2539/97 για την ανασυγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης, μέσω του οποίου προέκυψαν οι 1.033 νέοι πρωτοβάθμιοι ΟΤΑ, διαμορφώνουν το θεσμικό πλαίσιο της Περιφερειακής Πολιτικής. Τέλος, οι διάφοροι Αναπτυξιακοί Νόμοι που προωθήθηκαν τα τελευταία χρόνια (1892/90, 2234/94, 2601/98 και 3299/04) για την παροχή επενδυτικών κινήτρων με χωρική διαφοροποίηση, συμπληρώνουν το πλαίσιο αυτό.

5^η Περίοδος (2007-2013)

Το έτος 2007 αποτελεί σημείο σταθμό για την ελληνική Περιφερειακή Πολιτική και τον Προγραμματισμό. Η πολυάριθμη διεύρυνση της ΕΕ, στις αρχές της νέας χιλιετίας, από 15 σε

25 μέλη αφενός και αφετέρου η βελτίωση του επιπέδου ανάπτυξης ορισμένων περιφερειών της χώρας λόγω των επιδράσεων της πολυετούς προσπάθειας μείωσης του χάσματος με τις λοιπές περιφέρειες της Ένωσης, έχουν ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό, για πρώτη φορά στην ιστορία των συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων μέσω των ΚΠΣ, ελληνικών περιφερειών από τα προγράμματα της μέγιστης Κοινοτικής συνδρομής του Στόχου 1 της νέας προγραμματικής περιόδου (2007-13). Στη νέα αυτή προγραμματική περίοδο δρομολογούνται επίσης σημαντικές αλλαγές στις διαδικασίες του προγραμματισμού και της άσκησης της Περιφερειακής Πολιτικής της ΕΕ και κατ' επέκταση των χωρών – μελών της. Η προσπάθεια γενναίας μεταρρύθμισης της Κοινοτικής Διαρθρωτικής Πολιτικής αντικατοπτρίζεται πρωταρχικά στους νέους στόχους προτεραιότητας για τις ενισχυόμενες δράσεις και στην αντικατάσταση του καθιερωμένου πλέον όρου των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ΚΠΣ) από το νέο όρο Εθνικά Πλαίσια Στρατηγικής Αναφοράς (ΕΠΣΑ), παράλληλα με τη διαδοχή του σχετικά νεότερου όρου των Σχεδίων Ανάπτυξης (ΣΑ) από τα Εθνικά Στρατηγικά Σχέδια Ανάπτυξης (ΕΣΣΑ).

2.3 Συμπεράσματα

Το Α΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (1989-1993) στήριξε την οικονομική δραστηριότητα και διευκόλυνε τη βελτίωση του επιπέδου ζωής στις αγροτικές περιοχές. Αναβάθμισε το επαρχιακό δίκτυο μεταφορών και ενίσχυσε τον εκσυγχρονισμό των μικρών γεωργικών επιχειρήσεων και την ίδρυση ξενοδοχείων μικρού και μεσαίου μεγέθους σε πολλές περιφερειακές περιοχές. Το Β΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (1994-1999) χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη έμφαση στα μεγάλα έργα υποδομής εθνικής σημασίας που ενισχύουν την εξωστρέφεια της οικονομίας και τη διασύνδεση της χώρας με το εξωτερικό. Το Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (2000-2006) σχεδιάζεται σε ένα οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον που έχει βελτιωθεί σημαντικά (βελτίωση που αποτυπώθηκε με την είσοδο της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση το 2001). Την περίοδο 2000-2006 η αναπτυξιακή πολιτική σε περιφερειακό επίπεδο στοχεύει στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και στην αύξηση της απασχόλησης. Οι προτεραιότητες του Γ΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης 2000-2006 εστιάζονται σε επενδύσεις στο φυσικό, ανθρώπινο και γνωστικό κεφάλαιο, που μπορούν να συμβάλουν περισσότερο στην αύξηση της παραγωγικότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗ

3.1 Μία σύντομη επισκόπηση

Η πρόσφατη ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία περιλαμβάνει ένα σημαντικό αριθμό από άρθρα και μελέτες που επιχειρούν να διαπιστώσουν, αφενός τις τάσεις σύγκλισης ή απόκλισης των ελληνικών νομών ή περιφερειών και, αφετέρου, τους παράγοντες που έχουν διαμορφώσει το σημερινό επίπεδο ανισοτήτων. Οι περισσότερες μελέτες χρησιμοποιούν στοιχεία από το 1970 έως το 1994, καθώς από το 1995 ο τρόπος μέτρησης του ΑΕΠ άλλαξε, και συνεπώς δημιουργείται ένα πρόβλημα συνέχειας και σύγκρισης. Τα συμπεράσματα των μελετών δεν δίνουν μια σαφή εικόνα.

Σε γενικές γραμμές θα λέγαμε ότι η βιβλιογραφία έχει χρησιμοποιήσει μια σειρά από σύγχρονες τεχνικές και μια ποικιλία στατιστικών στοιχείων, χωρίς όμως να οδηγηθεί σε ενιαίες διαπιστώσεις. Οι υφιστάμενες διαφοροποιήσεις οφείλονται είτε στη χρήση διαφορετικών τεχνικών και στατιστικών στοιχείων, είτε στην επιλογή διαφορετικών γεωγραφικών επιπέδων αναφοράς. Παρ' όλα αυτά, οι περισσότερες μελέτες εκφράζουν σε μικρό ή μεγάλο βαθμό την ανησυχία τους για τη διαφαινόμενη αύξηση των ανισοτήτων στο εγγύς μέλλον. Το βασικό πρόβλημα των στοιχείων είναι ότι στην περίπτωση της Αττικής (και ενδεχομένως στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης) οι μετρήσεις του κατά κεφαλήν ΑΕΠ δεν αντιπροσωπεύουν την πραγματική κατάσταση. Αν κανείς κοιτάξει το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Αττικής, θα διαπιστώσει πως παρά το γεγονός ότι ο νομός είναι κατά τεκμήριο ο πλέον ανεπτυγμένος της χώρας, δεν βρίσκεται ποτέ στην πρώτη θέση της κατάταξης, αλλά (ανάλογα το έτος σύγκρισης) στην Πέμπτη ή ακόμη και στη δέκατη θέση (με βάση τα στοιχεία της Eurostat, η Αττική βρισκόταν το 2000 στην 5^η θέση της κατάταξης των νομών της χώρας. Στοιχεία της ΕΣΥΕ παλαιότερων ετών την εμφανίζουν σε πολύ χειρότερη θέση). Το παράδοξο αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τις τελευταίες δυο δεκαετίες η Αττική, για μια σειρά από λόγους, μεταξύ των οποίων και συγκεκριμένες πολιτικές περιορισμού του δυναμισμού της μητρόπολης, έχει εξαγάγει ένα σημαντικό τμήμα του μεταποιητικού της δυναμικού στους γειτονικούς νομούς της Βοιωτίας (και εν μέρει της Ευβοίας) προς Βορρά και της Κορινθίας προς Νότο. Όσοι ταξιδεύουν επί του οδικού άξονα Πατρών Αθήνας Θεσσαλονίκης Ευζώνων προς Βορρά, διαπιστώνουν ότι μόλις κανείς διασχίσει τα σύνορα του νομού, συναντά στο τρίγωνο Οινόφυτα - Σχηματάρι - Χαλκίδα μια μεγάλη βιομηχανική συγκέντρωση, η οποία αποτελείται κατά κανόνα από μεγάλα εργοστάσια. Την ίδια εικόνα συναντά κανείς στους Αγίους Θεοδώρους, όταν ταξιδεύει προς Νότο και περάσει τα σύνορα της Αττικής προς το νομό Κορινθίας. Οι επιχειρήσεις σε αυτές τις βιομηχανικές

συγκεντρώσεις ανήκουν σε επιχειρηματίες που κατοικούν στην Αθήνα, έχουν συχνά την έδρα τους στην Αθήνα, απασχολούν χιλιάδες εργαζόμενους οι οποίοι μετακινούνται καθημερινά από την Αθήνα(συνήθως με λεωφορεία των επιχειρήσεων) και χρησιμοποιούν πρώτες ύλες, ενδιάμεσες εισροές και υπηρεσίες που μικρή ή ελάχιστη σχέση έχουν με την οικονομία του νομού Βοιωτίας ή του νομού Κορινθίας. Οι επιχειρήσεις είναι μεν εγκατεστημένες και παράγουν τα προϊόντα τους σε αυτούς τους νομούς, αλλά τα εισοδήματα τα οποία δημιουργούν είτε ως επιχειρηματικά κέρδη, είτε ως αμοιβές της εργασίας και των άλλων συντελεστών παραγωγής διαφεύγουν σε μεγάλο βαθμό προς την Αττική, και συνεπώς έχουν περιορισμένη συμβολή στην τοπική ανάπτυξη. Είναι μάλλον προφανές ότι η διάχυση ενός σημαντικού μέρους της βιομηχανικής δραστηριότητας της Αττικής εκτός των συνόρων της, αλλοιώνει σημαντικά τα στατιστικά στοιχεία του περιφερειακού εισοδήματος και ενδεχομένως να οδηγεί σε εσφαλμένες εκτιμήσεις τόσο του επιπέδου, όσο και της εξέλιξης των περιφερειακών ανισοτήτων στην Ελλάδα. Εύκολοι τρόποι εκτίμησης του τμήματος της βιομηχανικής παραγωγής των νομών Βοιωτίας και Κορινθίας που διαρρέει ως εισόδημα προς την Αττική δεν υπάρχουν. Είναι δυνατόν, όμως, να διορθώσουμε την παραδοξότητα των στατιστικών στοιχείων, τα οποία εμφανίζουν τη Βοιωτία (δηλαδή τη Θήβα και τη Λιβαδειά) ως το πλέον ανεπτυγμένο μέρος της χώρας με ένα μάλλον αυθαίρετο τρόπο, ο οποίος εκτιμά το ύψος της βιομηχανικής δραστηριότητας της Βοιωτίας και της Κορινθίας, που αποτελούν στην ουσία τμήμα του παραγωγικού συστήματος της Αττικής. Το συγκεκριμένο μέρος του βιομηχανικού ΑΕΠ αφαιρείται από τους νομούς Κορινθίας και Βοιωτίας και προστίθεται στην Αττική. Η μέθοδος αυτή στην ουσία ισοδυναμεί με μια μετατόπιση των συνόρων μεταξύ των όμορων νομών με τέτοιο τρόπο, ώστε οι περιοχές των Οινοφύτων και των Αγίων Θεοδώρων να ανήκουν στην Αττική. Το πρόβλημα αυτής της μεθόδου είναι ότι δεν είναι με ακρίβεια γνωστό τι μέρος της βιομηχανικής παραγωγής της Βοιωτίας και της Κορινθίας καλύπτουν οι δυο αυτές συγκεντρώσεις και συνεπώς η προσαρμογή γίνεται με βάση υποθέσεις. Ένα δεύτερο πρόβλημα της βιβλιογραφίας είναι ότι συνήθως περιορίζεται σε εκτιμήσεις για την εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων στις δεκαετίες του 1970 και 1980. Οι περισσότερες μελέτες διαθέτουν στοιχεία έως το 1993 ή 1994, ενώ όσες επεκτείνονται πέρα από αυτή την περίοδο συνήθως στηρίζονται σε εκτιμήσεις, ή χρησιμοποιούν στοιχεία σε επίπεδο περιφέρειας. Μια πρόσφατη μελέτη (Πετράκος και Rodriguez-Pose, 2003) χρησιμοποιεί στοιχεία της Eurostat από το 1981 έως το 1997 σε επίπεδο NUTS II (περιφέρειες) και NUTS III (νομοί). Ένα τρίτο πρόβλημα αφορά τις μεθόδους ανάλυσης των περιφερειακών δεδομένων. Η υφιστάμενη βιβλιογραφία συνήθως παραβλέπει τα πληθυσμιακά μεγέθη τα οποία υποδηλώνουν ένα σαφές πρότυπο χωρικής πόλωσης και επικεντρώνει το ενδιαφέρον της κυρίως σε μετρήσεις ευημερίας και επιπέδων ανάπτυξης. Οι Siriopoulos και Asteriou (1998) χρησιμοποιούν εκτιμήσεις του ΚΕΠΕ για το ΑΕΠ της

περιόδου 1992-1996. Οι Γιαννιάς κ.α. (2003) χρησιμοποιούν στοιχεία σε επίπεδο περιφέρειας ανά δεκαετία από το 1960 έως το 2000.

3.2 Τα μέσα της περιφερειακής πολιτικής

Η Περιφερειακή Πολιτική χρησιμοποιεί συστήματα μέτρων που μέσα σε μια ορισμένη χρονική περίοδο επιδιώκουν την πραγμάτωση συγκεκριμένων σκοπών. Τα παραδοσιακά μέσα της περιφερειακής πολιτικής διακρίνονται σε δυο μεγάλες κατηγορίες: τα α) κύρια β) δευτερεύοντα, ανάλογα με τη σημασία τους για την πραγμάτωση των σκοπών της περιφερειακής πολιτικής. Μερικά από τα κύρια παραδοσιακά μέσα περιφερειακής πολιτικής είναι: α) η οικονομική και κοινωνική υποδομή β) οι επιδοτήσεις (ή επιχορηγήσεις) γ) φορολογικά κίνητρα δ) πιστωτικά κίνητρα ε) θεσμικά κίνητρα στ) έλεγχοι και αντικίνητρα, ζ) επίσης είναι και τα μέτρα περιφερειακής πολιτικής που έχουν εφαρμοσθεί ή εφαρμόζονται σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως είναι τα μέτρα αποθάρρυνσης, η αποκέντρωση δημόσιων υπηρεσιών. Μερικά από τα δευτερεύοντα παραδοσιακά μέτρα περιφερειακής πολιτικής είναι τα παρακάτω: ενθάρρυνση της συνεργασίας με τα τοπικά πανεπιστήμια, επιδοτήσεις για την κατασκευή εγκαταστάσεων καθαρισμού βιομηχανικών αποβλήτων κ.α. Εκτός από τα παραπάνω μέτρα έχει γίνει αποδεκτό στη θεωρία και στην πράξη, ότι <<η ανάπτυξη μιας περιφέρειας μπορεί επίσης να καθοδηγηθεί σε περισσότερο αποτελεσματικές κατευθύνσεις με την παροχή στοιχείων και πληροφοριών για τη γενική ανάλυση της οικονομικής κατάστασης της περιφέρειας και των αναπτυξιακών της δυνατοτήτων και με την εκπόνηση ολοκληρωμένων αναπτυξιακών σχεδίων>> (Hoover 1971: 271) Τα νέα μέσα της περιφερειακής πολιτικής είναι η: α) τοπική ανάπτυξη β) η Μικρομεσαία Επιχείρηση (ΜΜΕ), η οποία δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας γ) η νέα τεχνολογία δ) οι τεχνοπόλεις

3.3 Η στρατηγική περιφερειακής ανάπτυξης

Κεντρικό στοιχείο της αναπτυξιακής στρατηγικής αποτελεί η περιφερειακή διάσταση και εξειδίκευση των αναπτυξιακών παρεμβάσεων. Η ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών περιφερειών είναι εξέχουσα σημασία για τη χώρα, για την επίτευξη της οποίας απαιτούνται σημαντικές διαρθρωτικές παρεμβάσεις στην οικονομία κάθε Περιφέρειας. Το μέλλον κάθε ελληνικής περιφέρειας εξαρτάται από την ανταγωνιστικότητα του παραγωγικού ιστού της, η οποία συνδέεται άμεσα με τις επενδύσεις σε κλάδους παραγωγής, που είναι εκτεθειμένοι στον εθνικό και διεθνή ανταγωνισμό. Η αύξηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε προϊόντα και υπηρεσίες, που ανταγωνίζονται στη διεθνή αγορά ή διαθέτουν βάσιμες μελλοντικές προοπτικές, συντελεί στην ισχυροποίηση της βάσης

ανάπτυξης κάθε περιφέρειας με πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στο παραγόμενο προϊόν, το εισόδημα και την απασχόληση. Η στρατηγική περιφερειακής ανάπτυξης εστιάζει στη διαμόρφωση ευρύτερων και ανταγωνιστικότερων χωρικών ενοτήτων με την εφαρμογή προσαρμοσμένης αναπτυξιακής στρατηγικής και τη δημιουργία ενός μικρού αριθμού ανταγωνιστικών πόλων ανάπτυξης σε αυτές. Η στρατηγική ανάπτυξης της χώρας ολοκληρώνεται με τη χωρική διάσταση και με την εισαγωγή στον προβληματισμό συγκεκριμένων στοιχείων, που προκύπτουν από τη θεώρηση της γεωγραφικής – φυσικής διάστασης του χώρου. Η εξισορροπημένη και αειφόρος χωρική ανάπτυξη φιλοδοξεί να ικανοποιήσει ταυτόχρονα στόχους, που συνδέονται άρρηκτα με την οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον. Η χωρική ανάπτυξη επιπλέον αποσκοπεί στον εμπλουτισμό του προβληματισμού που συνάγεται από τη περιφερειακή και θεματική θεώρηση με πρόσθετα στοιχεία, τα οποία θα συμβάλλουν στη διαμόρφωση προτεραιοτήτων, στην ιεράρχησή τους καθώς και στην εξειδίκευση δράσεων συγκεκριμένων πολιτικών, που με τον τρόπο αυτό θα καταστούν αποτελεσματικότερες. Επίσης, μέσα από τον εξειδικευμένο προβληματισμό της χωρικής διάστασης μπορούν να συναχθούν συμπεράσματα ιδιαίτερα χρήσιμα για την αντιμετώπιση με ολοκληρωμένο τρόπο των προβλημάτων, που αντιμετωπίζουν συγκεκριμένα χωρικά σύνολα. Επισημαίνονται τρεις στόχοι άμεσα συνδεδεμένοι με το χώρο, οι οποίοι και προσδιορίζουν το περιεχόμενο της χωρικής ανάπτυξης: η ανάπτυξη ενός ισόρροπου και πολυκεντρικού αστικού συστήματος και μιας νέας σχέσης πόλης- υπαίθρου, η εξασφάλιση της ισότητας πρόσβασης στις υποδομές και στη γνώση, καθώς και η αειφόρος ανάπτυξη, ορθολογική διαχείριση και η προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.

Έτσι αναδεικνύονται τρεις χωρικές προτεραιότητες:

- η βιώσιμη αστική ανάπτυξη
- η ανάπτυξη της υπαίθρου
- η διασυνοριακή, διακρατική και διαπεριφερειακή συνεργασία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

4.1 Οι περιφερειακές αποκλίσεις της ανεργίας

Το ποσοστό ανεργίας σε περιφερειακό επίπεδο ακολουθεί σε γενικές γραμμές το ποσοστό ανεργίας του συνόλου της χώρας. Ωστόσο, οι περιφερειακές αποκλίσεις της ανεργίας εντός των χωρών παραμένουν για μεγάλες χρονικές περιόδους. Το ζήτημα των περιφερειακών αποκλίσεων της ανεργίας απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή, γιατί η διατήρησή τους έχει αρνητικές συνέπειες για την κοινωνία, επειδή αυτές μπορεί να χαλαρώσουν την κοινωνική συνοχή και να οδηγήσουν σε διεύρυνση των περιφερειακών διακρίσεων στη χώρα. Επιπροσθέτως, η εμμονή των αποκλίσεων της ανεργίας στις περιφέρειες ενδέχεται να υποβαθμίσει την αποτελεσματικότητα της μακροοικονομικής πολιτικής, καθώς μπορεί να περιορίσει το παραγόμενο προϊόν και να ασκήσει πληθωριστικές πιέσεις με ασύμμετρο τρόπο. Οι περιφερειακές αποκλίσεις της ανεργίας ερμηνεύονται με δύο έννοιες: αφενός της ισορροπίας και αφετέρου της ανισορροπίας (Marston, 1985). Βεβαίως, η έννοια της ανισορροπίας βασίζεται στην υπόθεση ότι τελικά τα ποσοστά ανεργίας θα ισορροπήσουν, αλλά, λόγω της αργής προσαρμογής των περιφερειακών αγορών, οι τυχόν αρνητικές διαταραχές (π.χ. κλείσιμο ενός εργοστασίου) έχουν διατηρήσιμες επιπτώσεις. Εναλλακτικά, οι περιφερειακές αποκλίσεις ερμηνεύονται ως μια έκβαση ισορροπίας, το αποκαλούμενο φυσικό ποσοστό ανεργίας. Η αγορά εργασίας σε κάθε περιφέρεια τείνει προς το φυσικό ποσοστό ανεργίας, το οποίο προσδιορίζεται από παράγοντες προσφοράς, ζήτησης και θεσμικές μεταβλητές που έχουν περιορισμένη διακύμανση διαχρονικά, με αποτέλεσμα να μην επιτυγχάνεται τελικά πλήρης προσαρμογή. Οι περιφερειακές αποκλίσεις αποδίδονται κατά βάση στην περιορισμένη κινητικότητα των παραγωγικών συντελεστών και στα διαφορετικά χαρακτηριστικά των περιφερειακών αγορών εργασίας. Από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας προκύπτει ότι η συμπεριφορά της ανεργίας σε περιφερειακό επίπεδο επηρεάζεται τελικά από παράγοντες που συνδέονται με την προσφορά εργασίας, τη ζήτηση εργασίας και το μηχανισμό διαμόρφωσης των αμοιβών (Elhorst, 2003).

Πολλές εμπειρικές έρευνες βασίζονται στην υπόθεση ότι οι περιφέρειες λειτουργούν ως ανεξάρτητες νησίδες ή, με άλλα λόγια, ότι οι αγορές εργασίας στην κάθε περιφέρεια λειτουργούν κατά βάση ανεξάρτητα η μία από την άλλη, δηλαδή ότι δεν υπάρχουν χωρικές αλληλεπιδράσεις. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, έχει εκδηλωθεί ενδιαφέρον για τις χωρικές επιδράσεις της ανεργίας, οι οποίες αποδίδονται σε παράγοντες όπως η συμπεριφορά των ατόμων ως προς τις μετακινήσεις και η εσωτερική μετανάστευση, η επιλογή του τόπου εγκατάστασης των επιχειρήσεων και το διαπεριφερειακό εμπόριο. Πολλές εμπειρικές έρευνες για διάφορες χώρες δείχνουν ότι η διάσταση των χωρικών επιδράσεων είναι σημαντική (Hv.

Βασιλείο: Burridge and Gordon, 1981, Mohlo, 1995, Ισπανία: Lopez-Bazo et al., 2002, Αυστρία: Badinger and Url, 2002, Αυστραλία: Trendle, 2003, ευρωπαϊκές περιφέρειες: Niebuhr, 2003).

4.2 Χαρακτηριστικά της ανεργίας

Η άνοδος της ανεργίας στις δεκαετίες του 1980 και του 1990 μπορεί να ερμηνευθεί από παράγοντες όπως η αύξηση του ποσοστού συμμετοχής του εργατικού δυναμικού, κυρίως των γυναικών, και η παραγωγική αναδιάρθρωση της οικονομίας. Σημαντικός παράγοντας είναι επίσης η άνοδος του επιπέδου εκπαίδευσης, που αυξάνει τη διαφορά μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εργασίας, οδηγώντας έτσι σε υψηλότερη ανεργία (Μητράκος και Νικολίτσα, 2006). Η αποκλιμάκωση της ανεργίας τη δεκαετία του 2000 μπορεί να αποδοθεί στο δυναμισμό της ελληνικής οικονομίας που συνδεόταν με την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ. Σχετίζεται επίσης με την εφαρμογή στοχευμένων μέτρων πολιτικής για την απασχόληση που χρηματοδοτούνται κυρίως από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Ταμεία (Λώλος, 2009). Τέλος, η αύξηση της απασχόλησης στο δημόσιο τομέα περιόρισε τις πιέσεις στην αγορά εργασίας και συγκράτησε την ανεργία.

Ωστόσο, η εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας δεν ήταν ομοιόμορφη σε όλες τις περιφέρειες. Ορισμένες περιφέρειες βρίσκονται πολύ κοντά σε συνθήκες πλήρους απασχόλησης (π.χ. Κρήτη), ενώ σε άλλες το ποσοστό ανεργίας διατηρείται σε υψηλό επίπεδο (π.χ. Δυτική Μακεδονία). Η αυξημένη διαφορά μεταξύ ανώτερου και κατώτερου επιπέδου του ποσοστού ανεργίας αντανακλά αυξημένη διαπεριφερειακή διαφορά ως προς το βαθμό δυσκολίας για εύρεση εργασίας. Επίσης, η κατάταξη των περιφερειών από πλευράς ανεργίας διατηρείται σχεδόν αμετάβλητη για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

Εξάλλου, το ποσοστό απασχόλησης στις περισσότερες ελληνικές περιφέρειες κυμαίνεται σχετικά κοντά στο μέσο όρο της χώρας (60%), όπως ενδεικτικά παρουσιάζεται για το έτος 2003. Εμφανίζεται υψηλότερο στην Κρήτη, την Πελοπόννησο και τα Ιόνια νησιά, ενώ υπολείπεται του μέσου όρου κυρίως στη Δυτική Μακεδονία και το Βόρειο Αιγαίο. Πάντως, κατά την τελευταία 15ετία το ποσοστό απασχόλησης στο σύνολο της χώρας αυξήθηκε κατά πέντε εκατοστιαίες μονάδες περίπου, κυρίως λόγω μεγάλης αύξησης στην Αττική.

Τέλος, το μερίδιο της απασχόλησης στους επιμέρους παραγωγικούς τομείς παρουσιάζει σημαντικές περιφερειακές διαφοροποιήσεις. Η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα υπερβαίνει το 25% της συνολικής απασχόλησης σε πέντε περιφέρειες (Πελοπόννησο, Ανατολική Μακεδονία-Θράκη, Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα, Κρήτη), αλλά έχει φθίνουσα πορεία διαχρονικά. Στο δευτερογενή τομέα, η απασχόληση έχει αξιόλογο μέγεθος (περίπου 30%) σε δύο περιφέρειες (Δυτική Μακεδονία, Στερεά Ελλάδα), ενώ κυμαίνεται περίπου στο

20% στις υπόλοιπες. Στις υπηρεσίες, περίπου το 70% των απασχολουμένων δραστηριοποιείται στην Αττική και τις τουριστικές περιφέρειες της νησιωτικής χώρας, ενώ στις υπόλοιπες περιφέρειες η απασχόληση στις υπηρεσίες κυμαίνεται γύρω στο 55%.

Τέλος, όσον αφορά το μέγεθος της επίδρασης των παραγόντων που επηρεάζουν το ποσοστό ανεργίας στις διάφορες περιφέρειες, προκύπτει ότι οι παράγοντες που μειώνουν την ανεργία στη χώρα (π.χ., η δημιουργία απασχόλησης) έχουν ισχυρότερη επίδραση όταν προκαλούνται στις “κεντρικές” περιφέρειες (γιατί ασκούν θετική επίδραση σε περισσότερες περιφέρειες), άρα και η πολιτική για την απασχόληση είναι περισσότερο αποτελεσματική, ενώ το αντίθετο συμβαίνει όταν προκαλούνται στις πιο “απομακρυσμένες” περιφέρειες. Για παράδειγμα, μια αύξηση του ρυθμού απασχόλησης κατά 1% στην Θεσσαλία μειώνει το ποσοστό ανεργίας στη χώρα κατά 0,35 της εκατοστιαίας μονάδας, ενώ η αντίστοιχη αύξηση της απασχόλησης στην Κρήτη περιορίζει το ποσοστό ανεργίας κατά 0,25 της εκατοστιαίας μονάδας. Έτσι, μία επιλεκτική παρέμβαση από πλευράς πολιτικής για την απασχόληση φαίνεται κατ’ αρχήν να ενδείκνυται για τη μείωση της ανεργίας. Ωστόσο, χρειάζεται προσοχή στη διατύπωση συμπερασμάτων πολιτικής, γιατί η δημιουργία απασχόλησης στις “κεντρικές” περιφέρειες (π.χ. Θεσσαλία) απαιτεί μεγαλύτερη προσπάθεια από ότι στις “απομακρυσμένες” περιφέρειες (π.χ. Κρήτη), επειδή η ανεργία στις “κεντρικές” περιφέρειες εμφανίζει μεγαλύτερη εμμονή (Λώλος, 2009). Η εμπειρική ανάλυση έδειξε ότι το ποσοστό ανεργίας σε περιφερειακό επίπεδο ερμηνεύεται από παράγοντες ζήτησης και προσφοράς εργασίας, όπως η αύξηση της απασχόλησης, το ποσοστό συμμετοχής, η πληθυσμιακή πυκνότητα, η παραγωγικότητα της εργασίας και η παραγωγική διάρθρωση. Διαπιστώνεται επίσης, η ύπαρξη σημαντικών αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στις περιφερειακές αγορές εργασίας. Η ανεργία εμφανίζει αρκετά υψηλό και ασύμμετρο βαθμό εμμονής, η οποία είναι μεγαλύτερη όταν η αύξηση της ανεργίας προκαλείται από διαταραχές σε πιο “κεντρικές” περιφέρειες και μικρότερη όταν η αύξηση της ανεργίας προκαλείται από διαταραχές στις πιο “απομακρυσμένες” περιφέρειες. Από τις εμπειρικές διαπιστώσεις προκύπτει ότι μια οριζόντια πολιτική που θα καλύπτει όλη τη χώρα και συγχρόνως θα δίνει έμφαση στις περιοχές με οξυμμένα προβλήματα ανεργίας φαίνεται να είναι πιο ενδεδειγμένη.

4.3 Η ανθρωπογεωγραφία της ανεργίας στην Ελλάδα

Τα τρία στοιχεία οικονομικής συμμετοχής (απασχόληση, ανεργία , αποχή από το εργατικό δυναμικό) καταμετρούνται σε περιφερειακό επίπεδο μέσω των τριμηνιαίων δειγματοληπτικών Ερευνών Εργατικού Δυναμικού. Η παρακολούθηση των εξελίξεων μεταξύ του πρώτου τριμήνου του 1998 και του πρώτου τριμήνου του 2007 αποκαλύπτει ότι οι δεκατρείς περιφέρειες κινούνται προς διαφορετικές κατευθύνσεις και με διαφορετικούς ρυθμούς. Αυτό, μεταξύ άλλων, σημαίνει ότι η χώρα διαθέτει τουλάχιστον τόσες χωρικές αγορές εργασίας όσες και γεωγραφικές ενότητες και ότι υπάρχει ανάγκη διαμορφώσεως

διαφοροποιημένων περιφερειακών πολιτικών οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής . Η πιλοτική εφαρμογή της ανωτέρω μεθόδου στα απογραφικά στοιχεία αναδεικνύει την ύπαρξη περιοχών των οποίων οι πληθυσμοί εμφανίζουν είτε σχετικά χαμηλά (και στατιστικά διαφορετικά του μέσου όρου) ποσοστά απασχολήσεως, είτε σχετικά υψηλά (και στατιστικά σημαντικά) ποσοστά ανεργίας ή αποχής, είτε κάποιον συνδυασμό αυτών. Εξ αυτών:

(α) Η οικονομική ζώνη Πατρών διακρίνεται από την ύπαρξη χαμηλών ποσοστών απασχολουμένων γυναικών και υψηλών ποσοστών ανέργων ανδρών και γυναικών.

(β) Η οικονομική ζώνη της πόλης των Ιωαννίνων, της Κοζάνης και Πτολεμαΐδας εμφανίζουν χαμηλά ποσοστά απασχολουμένων ανδρών και γυναικών, υψηλά ποσοστά ανέργων και υψηλά ποσοστά απεχουσών γυναικών

(γ) Η οικονομική ζώνη της πόλης της Ρόδου εμφανίζει υψηλά ποσοστά απασχολουμένων και ανέργων, καθώς και χαμηλά ποσοστά απεχόντων ανδρών και γυναικών.

(δ) Η οικονομική ζώνη της πόλης της Χίου εμφανίζει υψηλά ποσοστά ανέργων ανδρών και υψηλά ποσοστά απεχουσών γυναικών.

(ε) Η νήσος Ζάκυνθος και ένα τμήμα της αντίπερα ακτής εμφανίζει υψηλά ποσοστά απασχολουμένων ανδρών και ανέργων ανδρών και γυναικών.

(ζ) Η οικονομική ζώνη της πόλης των Γρεβενών εμφανίζει χαμηλά ποσοστά απασχολουμένων και υψηλά ποσοστά ανέργων και απεχόντων ανδρών και γυναικών.

Αυτό σημαίνει ότι, αν οι ασκούντες την περιφερειακή πολιτική επιδιώκουν την αύξηση της απασχόλησης και τη μείωση της ανεργίας των τοπικών πληθυσμών, οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τις πιο πάνω ιδιαιτερότητες προκειμένου να είναι αποτελεσματικοί.

Έχοντας απομονώσει τις επιδράσεις των χωρικών ιδιαιτεροτήτων και κλαδικών επιρροών, επισημαίνονται επίσης τα εξής:

(α) Η πυκνότητα του πληθυσμού επιδρά θετικά στην απασχόληση των γυναικών από την αγορά εργασίας, υποδηλώνοντας ότι η αστυφιλία και η αστικοποίηση της υπαίθρου ενδεχομένως παρέχουν αυξημένες εργασιακές ευκαιρίες και δυνατότητες.

(β) Η αναλογικά υψηλότερη από τον μέσο όρο παρουσία ανδρών ηλικίας 20-64 ετών επιδρά θετικά στην απασχόληση των ανδρών, ενώ η αναλογικά υψηλότερη παρουσία γυναικών της ίδιας ηλικίας επιδρά θετικά και στις τρεις εναλλακτικές ασχολίες γυναικών.

(γ) Η αναλογικά υψηλότερη παρουσία παιδιών ηλικίας 0-4 ετών στην οικογένεια συνδέεται αφενός με αυξημένη συμμετοχή των γυναικών στην αμειβομένη εργασία και αφετέρου με την απομάκρυνσή τους από την αγορά εργασίας, προκειμένου να αναλάβουν τη φροντίδα των βρεφών και νηπίων, προκαλώντας συμπίεση της ανεργίας.

(δ) Η αντίστοιχη παρουσία παιδιών ηλικίας 5-9 ετών συνδυάζεται με μείωση της απασχόλησης και αύξηση της ανεργίας των γυναικών οι αυξημένες εξωσχολικές δραστηριότητες των παιδιών αυτής της ηλικίας ενδεχομένως επηρεάζουν αρνητικά τις

ευκαιρίες των γυναικών στην αγορά εργασίας, καθώς και μείωση της ανεργίας των ανδρών, ενώ η παρουσία παιδιών ηλικίας 10-19 ετών έχει αρνητική επίδραση στην ανεργία των γυναικών και, εν γένει στη συμμετοχή τους στην αγορά εργασίας.

(ε) Η αναλογικά υψηλότερη παρουσία ατόμων ηλικίας 65-79 ετών επιδρά αρνητικά στην απασχόληση και θετικά στην αποχή των γυναικών (εφόσον ορισμένες αφυπηρετούν και άλλες αποσύρονται από την αγορά εργασίας προκειμένου να φροντίσουν ηλικιωμένους συγγενείς), ενώ η αντίστοιχη παρουσία ατόμων ηλικίας 80 ετών και άνω διεγείρει την απασχόληση των γυναικών (ενδεχομένως εργαζομένων ως οικιακών βοηθών/ φροντιστών/ συνοδών των ανήμπορων).

Εν ολίγοις η δημογραφική σύνθεση μιας περιοχής επηρεάζει την οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων της και, ως εκ τούτου δέον να λαμβάνεται υπόψη από τους διαμορφωτές της οικονομικής και περιφερειακής πολιτικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

5.1 Έννοια και μέτρηση της φτώχειας

Η φτώχεια αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο το οποίο, *«συντίθεται από στοιχεία ποσοτικά (ανεπαρκείς χρηματικοί πόροι), αλλά και ποιοτικά (έλλειψες μη χρηματικοί πόροι).»*

Η ποσοτική διάσταση της φτώχειας, αναφέρεται στην οικονομική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την έλλειψη επαρκών πόρων για την κάλυψη βασικών ανθρώπινων αναγκών. Ωστόσο, η έννοια των βασικών αναγκών μπορεί να διαφέρει ανάλογα με τα άτομα, την κοινωνία και τη χρονική στιγμή στην οποία εξετάζεται.

Η **ποιοτική διάσταση** της φτώχειας αναφέρεται στην αδυναμία πρόσβασης του ατόμου στις βασικές κοινωνικές, πολιτικές και επαγγελματικές ευκαιρίες και δυνατότητες μιας συγκεκριμένης κοινωνίας σε μία συγκεκριμένη περίοδο.

I. Ορισμοί και μεθοδολογίες μέτρησης της φτώχειας

Οι προσπάθειες εμπειρικής και στατιστικής διερεύνησης του εύρους του φαινομένου της φτώχειας και ανάλυσης των επιμέρους πτυχών του, βρίσκονται αντιμέτωπες με μια σειρά από μεθοδολογικά προβλήματα που ξεκινούν κατ' αρχήν από τον ίδιο τον ορισμό της φτώχειας και τον τρόπο μέτρησης της. Η φτώχεια καταγράφεται γενικά με δύο μορφές που είναι η **«απόλυτη»** και η **«σχετική»** φτώχεια.

Η **«απόλυτη»** φτώχεια εξετάζει την επιβίωση των ανθρώπων και παραπέμπει σε καταστάσεις ατόμων που στερούνται βασικών αγαθών πρώτης ανάγκης για να διασφαλίσουν την επιβίωση τους, όπως καταστάσεις λιμοκτονίας, έντονου υποσιτισμού, έλλειψης πόσιμου νερού, στέγασης, ένδυσης ή φαρμάκων. Ως κατώφλι της «απόλυτης φτώχειας», η Παγκόσμια Τράπεζα ορίζει τη διαβίωση με λιγότερο από ένα δολάριο ημερησίως. Όπως έχει ήδη αναφερθεί στην Εισαγωγή, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών στρέφει κυρίως τις προσπάθειες του στην εξάλειψη της απόλυτης φτώχειας. Στη Δήλωση της Χιλιετίας του ΟΗΕ, η καταπολέμηση της απόλυτης φτώχειας και της πείνας αποτελεί βασική προτεραιότητα, ενώ έχει τεθεί ως στόχος να μειωθεί μέχρι το 2015, κατά το ήμισυ το ποσοστό των ατόμων που ζει με λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα.

Σε αντίθεση με την απόλυτη φτώχεια, η **«σχετική φτώχεια»** σχετίζεται με την κατάσταση των ατόμων σε μία κοινωνία. Η σχετική φτώχεια ορίζεται σε άμεσο συσχετισμό με τις ανάγκες που δημιουργούνται μέσα σε μία κοινωνία σε μια ορισμένη χρονική περίοδο και αναφέρεται σε νοικοκυριά των οποίων το βιοτικό επίπεδο απέχει τόσο πολύ από το γενικό

βιοτικό επίπεδο της κοινωνίας στην οποία ανήκουν, ώστε δεν είναι σε θέση να συμμετέχουν σε συνηθισμένες καθημερινές δραστηριότητες.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με δεδομένο το σχετικά υψηλό ποσοστό ανάπτυξης, όπου ο στόχος δεν είναι πλέον μόνο η απλή κάλυψη ενός βασικού επιπέδου επιβίωσης, αλλά η πρόσβαση ολόκληρου του πληθυσμού στο σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών και σε ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, οι στατιστικές μετρήσεις αφορούν κυρίως **στη σχετική φτώχεια**, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν και στην Ευρωπαϊκή Ένωση συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού που επιβιώνουν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας (π.χ. άστεγοι και ορισμένες ομάδες τσιγγάνων και μεταναστών).

Από το 2003, η μέτρηση των δεδομένων της φτώχειας στην Ε.Ε. διενεργείται από τις **Έρευνες Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EUSILC)**, οι οποίες αποτελούν μέρος ενός κοινοτικού στατιστικού προγράμματος στο οποίο συμμετέχουν οι χώρες-μέλη της Ε.Ε. σε συνεργασία με τη Eurostat.). Βασικός στόχος των ερευνών είναι η μελέτη, σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, των συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών σε σχέση, κυρίως, με το εισόδημα τους. Οι έρευνες αυτές αποτελούν τη βασική πηγή αναφοράς των συγκριτικών στατιστικών για την κατανομή εισοδήματος και των κοινωνικό αποκλεισμό σε ευρωπαϊκό επίπεδο, υπολογίζοντας, μεταξύ άλλων, τους ακόλουθους δείκτες¹:

- **Κίνδυνος της φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις,**

μ
μ , 60% μ
μ 2.
1 μ
μ , μ ,
(μ 2001) μ μ
μ
2 μ μ μ μ , μ μ
μ 50% μ μ
50% μ . μ μ μ ,
μ μ ,

- **Εμμονή χαμηλού εισοδήματος (εμμονή του κινδύνου φτώχειας),** μ
μ μ μ
() .

- **Σχετικό χάσμα του κινδύνου φτώχειας,**

μ μ .
μ « μ » «

- ». μ
- , μ μ
- **Ανισότητα στην κατανομή του εισοδήματος – δείκτης (S 80 / S20),**
μ 20% μ μ
μ 20% μ μ 20%
μ μ μ μ 20% μ .
 - **Συμπληρωματικός δείκτης ανισοκατανομής εισοδήματος – συντελεστής Gini**
μ μ μ 0% (μ) 100% (μ)
μ μ)

II. Μέτρηση της φτώχειας στην Ελλάδα

μ μ μ U-SILC

2005 μ (μ 5.649,78 μ

μ 2004) 11.864,54 μ 2 14 . ,

2004 19,6% μ μ μ μ

μ 832.456

μ 2.088.701 μ , μ μ μ

μ (μ μ μ μ) .

μ , . . μ μ 1200 ,

1200*0,60= 720 . μ μ μ μ μ

(μ μ μ

) 720 2 μμ μ

μ

μ μ μ ,

μ μ μ 2

μ . , μ

μ μ μ , μ , ,

μ , , μ

μ μ .

μ μ Eurostat EU-SILC 2006,

μ 2005, μ

2 14 5.910 € μ μ 2
 12.411 € . μ μ ,
 μ 16%, 72
 μμ 25. μ
 25 μ - μ μ
 Eurostat (EU-SILC 2006), (μ μ
 μ , 21%) μ
 μ μ 27 μ
 μ μ (23%),
 μ 15 « » μ .
 μ μ μ μ
 1995-2006, μ μ 20 - 23% (μ μ
 ECPH 2002, μ μ U-SILC μ 2003)
 μ -15 9. μ
 3-5 μ μ μ -15.
 μμ ,
 μ , μ
 μ μ μ .
 μ μ μ ,
 μ μ μ
 (“poverty gap”) μ μ
 μ μ .
 2005, μ (μ μ
 μ μ 60%, μ
) μ 22% .
 μ EU-SILC 2006 26% (24,1%
 μ). μ / -
 2008, μ μ μ μ μ
 μμ μ μ μ μ
 μ μ μ μ μ μ
 μ μ μ μ μ μ
 μ μ μ μ μ μ
 μ μ μ μ μ μ

1 μ μ μ / - (2008), 50%
 μ μ 74% , μ
 μ μ , μ μ μ
 74% 60% = 44,4% μ μ

5.2 Χαρακτηριστικά της φτώχειας στην Ελλάδα

μ (U-
 SILC 2006), μ
 μ ,
 μ μ μ , , ,
 , μ

• **Βάσει του μεγέθους νοικοκυριού,** μ μ
 μ μ μ / μ (38%)
 μ μ 65 (34%), μ (30%)
 μ μ (30%).

• **Βάσει του φύλου,** 21% 20%
 , μ μ μ
 μ μ (10,4%)
 5,5%
 28,9% 23,2% μ μ 65
 - 79).

• **Βάσει της ηλικιακής ομάδας,** μ μ
 μ 25-49 50-65, μ
 μ 65 (26%), μ 16-24 (23%)
 0-15 (22%).

• **Βάσει του εκπαιδευτικού επιπέδου,** μ μ
 μ (27%) μ μ
 μ μ (6,3%).

• **Βάσει της περιφερειακής διαίρεσης** ,
 (37,3%), , ,
 1. 65
 μ , μ

μ μ μ , 22%
 2006 (19% 2005), 380.000 15

450.000 μ . μ

17 μ ,

μ ,

μ μ , μ ,

μ μ μ ,

μ μ

5.3 Κύριες αιτίες της φτώχειας

1. μ , μ

μ , μ , μ

μ μ μ μ μ ,

15 25, μ .

μ μ 2007, 8,3 %.

μ μ μ μ μ ,

μ μ Eurostat, 2006 8,9%

9,8% 2005 μ 7% 14,2%

. μ

, μ μ 2007,

49%.

2. μ , μ μ « »

μ μ

μ , μ μ . μ

μ ,

μ μ μ μ

μ , μ μ μ

“ ” μ , μ

μ μ μ .

3. μ μ

μ μ , , μ μ .

μ μ μ μ μ μ μ , μ

μ , μ μ ,

μ μ

μ .

, μ μ μ μ μ μ

μ μ μ μ

4. μ (S80 / S20) 6,1 μ μ
. . 15 4,720) μ μ μ μ
 μ 41, μ μ μ
, μ , μ μ μ ,
, μ . . 15. 2005
24,2% . . . μ 27,8%
. . 15.
 μ μ . ., μ ,
 μ μ μ
:
• μ μ : μ μ μ
 μ , -15 μ
. μ . .
27, 24 $\mu\mu$ μ
 μ 0,512% . μ
 μ -15 2,2% .
• :
 μ μ μ .
 μ μ μ $\mu\mu$
 μ : (μ), μ
(μ μ), μ (μ),
(μ), EU-SILC 2006 (μ),
(μ , μ), μ μ (20
 μ 10), (μ μ μ
). μ μ , μ
, - -
 μ , μ
 μ μ μ
, , μ , μ μ
 μ . , μ
 μ μ , μ
 μ , μ μ ,
 μ μ μ
 μ μ .

Β. Εμπειρικό Μέρος

μ
 2003 2004 μ μ
 μ (cross sectional)
 (longitudinal) , ¼
 μ EU-SILC μ μ
 Eurostat μ
 μ μ
 μ , , μ μ
 μ μ μ
 μ μ μ μ
 (μ μ),
 , ,
 μ ,
 μ .

(European Community Household Panel, . Eurostat 1996a, 1996b,

1997) 1994-2001 (μ
 μ 2002). μ
 μ μ μ μ μ μ
 (, μ , .), (, ,
 , .) μ , ,
 μ μ . , μ
 μ μ μ μ
 μ μ μ rotational integrated design,
 μ .
 μ μ . μ μ
 μ μ (panels),
 μ . μ

¹ μ μ
 (1998)

(75%) panels. panel μ panel
μ μ (2003).
μ panels .
μ , μ
μ panel.
μ μ EU-SILC 8,000
, ' μ μ 4,750
3,500 , ,
μ Eurostat. μ μ
75% μ design effect
μ 1.3. EU-SILC μ μ
μ μ , μ μ
μ μ 2001 μ
. , μ .
μ μ (μ
) μ μ μ
μ μ , μ
μ μ (μ μ)
μ μ : μ
μ (. . .),
μ NUTS II, μ μ
μ .
μ μ , μ . . . ,
μ μ μ μ μ . μ
μ μ μ μ .
μ μ μ μ , ,
μ μ μ μ .
μ PAPI, μ CATI μ μ μ
. Face to Face, μ
μ , μ
μ , , , μ . μ

EU-SILC modules (2005), (2006), (2007) (2008).

μ (. . .)

μ () μ

μ . μ μ μ

(900 /),

μ (70),

(, μ μ , . .),

(, . .) -

μ (μ

, μ , . .).

μ μ (μ

μ μ (μ

).

μ μ μ μ .

μ μ 1957 - 1958

, μ 1963 - 1964

μ . μ μ

μ : 1974

- μ 1974, μ 1981 - 1982, μ 1987 - 1988,

1993 - μ 1994 1998 - μ 1999.

2004 2005

μ μ μ μ .

μ , 1974, 1981/82, 1987/88,

1993/94, 1998/99 2004/05

μ μ

μ μ μ μ

μ μ μ μ

μ μ μ μ

μ μ μ μ

μ μ μ μ

. , μ
 μ , μ
 ,
 .
 _____ μ
 μ μ
 μ 1998 (μ , μ).
 μ 15 . :
 , μ μ
 15 μ μ , ,
 . μ
 μ (μ ,) μ
 , μ μ μ , μ , . .
 , μ μ ,
 , μ
 μ μ μ
 μ . , μ μ
 , μ μ
 μ . ..
 μ , μ
 , μ . μ
 μ μ μ
 80 μ . μ μ
 , μ 1, μ 2 μ 3.
 μ (1, 2, 3) μ .
 μ μ μ (μ μ)
 μ μ μ , , μ
 μ 1,
 μ 2. μ 3
 μ .
 , μ
 (μ) μ
 μ . μ
 . μ

μ . μ
 , , ,
 μ . μ
 μ μ μ μ μ .
 μ μ , .
 μ μ μ μ μ
 μ μ ()
 μ 1998 μ μ
 μ 2001. μ ()
 μ - CV) μ
 μ μ 1998-2003, μ μ 5%
 μ . μ μ μ
 μ μ μ μ μ
 μ , μ μ μ ,
 μ μ μ ,
 μ μ μ Eurostat
 (CV μ 8%). μ μ μ
 μ μ μ μ μ
 μ μ μ μ μ
 μ (modules μ μ
). μ
 μ (2005), μ (2006),
 μ (2007)
 μ (2008).

6.2 Αποτύπωση κοινωνικών δεικτών με βάση την ΕΟΠ 2008

μ
 , , μ
 μ μ (. . μ , , μ
). μ , μ
 μ μ μ μ
 μ .
 , μ μ .

13 (6.2.1), μ
 1961-2000 .

60, μ , μ

6.2.1

	μ 1960	1961-80	1981-00	2001- μ
.	23,7	29,3	30,5	16,6
.	13,1	44,7	35,3	6,8
.	4,5	47,6	30,6	7,3
	15,8	39,1	35,8	9,3
	19,0	34,0	32,8	14,2
	48,3	28,6	20,5	2,5
.	13,4	34,9	38,7	13,0
.	24,2	37,4	35,6	2,8
	23,9	26,3	36,3	13,5
	9,0	48,8	33,5	8,8
	33,9	31,5	6,0	8,6
	30,6	29,1	37,3	3,1
	20,2	32,8	34,6	12,4
	15,5	41,3	34,0	9,2

: μ 2008, . .

13 (6.2.2), , .
 μ ()
 . μ ()

6.2.2 μ

	μ	
.	97,0	3,0
.	98,4	1,6
.	97,2	2,8
	98,2	1,8
	95,3	4,7
	98,9	1,1
.	98,3	1,7

.	98,0	2,0
.	99,7	0,3
.	99,7	0,3
.	100,0	0,0
.	96,6	3,4
.	97,2	2,8
.	98,6	1,4

: μ 2008, . .

μ
μ
.(6.2.3)

6.2.3 μ

	μ	
.	88,7	11,3
.	97,1	2,9
.	96,2	3,8
.	96,2	3,8
.	92,8	7,2
.	100,0	0,0
.	94,4	5,6
.	94,3	5,7
.	95,8	4,2
.	99,3	0,7
.	94,7	5,3
.	93,8	6,2
.	93,9	6,1
.	96,6	3,4

: μ 2008, . .

μ , μ
μ
μ
(6.2.4).

6.2.4 μ

.	56,8	43,2
.	77,5	22,5
.	80,4	19,6
	49,9	50,1
	41,7	58,3
	41,5	58,5
.	59,0	41,0
.	25,3	74,7
	46,5	53,5
	90,2	9,8
	95,3	4,7
	63,0	37,0
	77,4	22,6
	72,4	27,6

: μ 2008, . .

μ . μ

(6.2.5). μ

μ

6.2.5 (%) :

μ ()

.	54,6	98,5	100,0	82,8
.	41,1	98,8	99,8	88,8
.	57,5	98,9	100,0	80,7
	47,1	98,4	100,0	90,4
	50,1	97,7	100,0	87,9
	27,4	99,4	100,0	83,4
.	45,1	97,8	100,0	90,3
.	40,3	98,9	99,6	92,2
	51,4	98,6	100,0	91,3
	43,9	99,9	100,0	86,8
	61,6	96,2	100,0	94,3
	41,6	97,8	100,0	90,3
	70,6	97,3	100,0	82,6
	46,4	98,9	100,0	87,7

: μ 2008, . .

μ μ μ μ μ
 μ μ μ μ μ
 (6.2.6).

6.2.6 μ μ ()

	μ	μ	μ
.	75,8	17,2	7,1
.	92,3	6,0	1,8
.	83,8	11,0	5,2
	83,8	14,9	1,4
	85,1	11,0	4,0
	80,5	18,1	1,4
.	91,1	7,7	1,1
.	87,7	11,5	0,8
	80,6	18,6	0,9
	96,6	2,5	0,9
	82,9	14,4	2,8
	90,0	9,1	0,9
	87,8	12,2	0,0
	90,4	7,9	1,6

: μ 2008, .

μ
 μ μ μ (. , ,
 , ,). , , .
 μ μ μ μ
 (6.2.7)

6.2.7 μ ()

	μ (,)	μ μ (,)	μ μ -	μ μ (μ - μ μ)		μ
.	61,9	11,4	21,7	4,1	0,8	0,0
.	70,4	12,1	5,7	9,2	2,1	0,5

.	50,8	5,8	15,9	0,9	26,5	0,0
	72,5	13,1	11,4	2,5	0,5	0,0
	81,1	1,1	16,0	0,8	1,0	0,0
	38,9	20,4	11,3	17,3	11,1	1,1
.	70,8	9,7	5,4	2,6	10,6	0,9
.	74,3	15,9	8,0	0,8	1,0	0,0
	55,9	11,4	9,2	13,3	9,5	0,7
	86,0	5,8	0,7	6,6	0,6	0,3
	62,4	16,4	6,0	9,9	4,6	0,6
	39,2	36,3	4,1	15,9	1,6	2,8
	63,1	15,6	8,1	8,5	4,2	0,6
	73,2	10,3	6,1	6,8	3,2	0,4

: μ 2008, . .

μ

, . . μ μ μ μ (6.2.8).

6.2.8 (%) ,

μ μ

			μ ,
.	65,2	5,8	25,1
.	66,8	7,9	16,1
.	57,6	16,9	9,1
	63,5	27,3	16,2
	62,0	12,8	17,6
	56,2	10,5	28,8
.	65,7	6,0	18,5
.	58,3	8,7	13,4
	67,5	13,7	25,4
	70,8	14,9	14,9
	72,4	23,0	47,8
	71,8	11,4	30,9
	61,8	6,9	25,7
	66,9	12,6	18,3

: μ 2008, . .

, μ μ μ μ μ

(6.2.9).

6.2.9 (%)

.	34,8	45,6	16,6	3,0
.	33,2	47,4	17,2	2,2
.	42,4	43,4	12,6	1,5
	36,5	44,6	15,0	4,0
	38,0	41,3	20,6	0,0
	43,8	39,0	13,8	3,5
.	34,3	51,4	13,4	0,9
.	41,7	43,0	13,0	2,3
	32,5	43,1	20,6	3,8
	29,2	49,6	17,2	4,1
	27,6	46,7	24,0	1,7
	28,2	51,9	18,1	1,7
	38,2	41,5	16,2	4,1
	33,1	47,1	16,8	3,1

: μ 2008, . .

μ TV.

μ Home Cinema

. μ

μ

,

.

μ

μ

μ . (6.2.10).

6.2.10 (%)

	TV, μ	Home Cinema	DVD		μ	
.	98,9	3,8	54,4	15,8	17,5	37,3
.	99,0	7,1	65,4	38,2	26,8	51,0
.	99,4	6,9	46,4	24,3	11,9	30,0
	98,0	3,2	56,8	26,9	17,0	39,3
	98,7	4,6	46,4	29,5	17,0	54,8
	100,0	0,0	26,5	13,6	9,9	16,5
.	98,2	9,2	48,0	25,3	15,0	40,8
.	97,8	3,6	55,5	29,2	9,2	49,1

	99,2	5,5	59,6	32,6	19,2	39,3
	99,2	12,0	65,0	31,2	29,5	62,5
	95,3	4,0	71,6	39,0	26,7	53,3
	96,9	1,7	60,2	36,3	27,7	41,5
	96,6	7,0	54,6	27,5	19,8	51,1
	98,7	8,0	59,8	30,4	23,4	51,2

: μ 2008, .

. μ

μ

. μ

μ

(6.2.11).

6.2.11 (%)

.	100,0	39,2	93,4	32,8
.	99,2	33,6	94,2	38,8
.	100,0	40,7	94,3	26,6
	99,8	31,9	92,8	28,8
	99,0	28,0	89,7	28,8
	99,3	27,3	95,5	8,0
.	100,0	29,0	91,1	28,6
.	99,6	41,9	93,9	24,7
	99,3	37,2	97,4	30,7
	98,6	14,8	97,5	46,7
	99,1	37,2	96,0	35,6
	98,4	31,4	91,0	21,9
	99,5	41,4	89,3	31,8
	99,1	27,4	94,8	37,0

: μ 2008, . .

μ μ μ

, . μ

μ

,

μ

(6.2.12).

6.2.12. (%)

μ μ ,

μ , /

	μ	μ	μ	/	
.	41,9	37,9	32,0	14,3	
.	44,9	27,7	43,1	17,2	
.	33,9	25,5	29,9	6,9	
	36,2	32,4	29,2	8,0	
	31,2	36,3	27,0	8,8	
	28,3	6,5	18,5	1,5	
.	29,5	38,0	36,9	12,4	
.	29,7	33,3	23,7	9,7	
	37,2	50,2	31,0	12,0	
	54,9	40,6	53,4	21,9	
	64,8	37,8	46,9	18,8	
	54,0	53,3	43,2	14,8	
	38,6	62,7	38,1	10,6	
	45,1	37,9	42,0	16,1	

: μ 2008, . .

μ

. μ (6.2.13).

6.2.13 (%) μ

	.				>
.	20,4	19,1	38,7	10,4	11,4
.	13,7	18,8	35,6	18,4	13,4
.	16,9	23,7	30,7	19,3	9,3
	21,6	18,6	34,8	18,6	6,4
	22,4	15,9	29,7	21,3	10,7
	22,3	21,4	34,3	15,3	6,7
.	15,0	19,0	37,1	19,4	9,5
.	20,7	20,7	34,2	18,0	6,4
	19,5	15,5	31,3	21,7	12,0
	10,9	17,7	36,7	22,4	12,4
	19,2	16,6	39,7	14,8	9,6
	16,8	13,1	36,6	26,6	6,9
	16,0	22,8	36,0	12,6	12,6
	15,0	18,4	35,7	19,6	11,2

: μ 2008, . .

(6.2.14) :

μ 34% 42% (μ μ +25,9%).

(μ μ +16,6%).

9% 13,6% μ

(μ μ +54%).

, 66,6% 66,9% (μ μ +2,5%), μ

11,5%.

μ (3,3%)

(6,4%).

**Πίνακας 6.2.14. Δείκτες διαβίωσης
ΕΟΠ 2008 και ΕΟΠ 2004**

	2008		2004		μ %
		μ %		μ %	
Σύνολο νοικοκυριών	4.072.177	100,0	3.992.964	100,0	+2,0
μ	4.018.524	98,7	3.943.245	98,8	+1,9
	1.710.367	42,0	1.358.507	34,0	+25,9
	3.459.523	85,0	2.968.118	74,3	+16,6
	723.384	17,8	748.223	18,3	-3,3
	1.506.724	37,0	1.117.019	28,0	+34,9
	3.571.465	87,7	3.815.848	95,6	-6,4
μ μ	1.835.107	45,1	1.040.538	26,1	+76,4
DVD	2.436.721	59,9	1.036.585	25,9	+135,1
μ	3.094.848	76,0	2.884.672	72,2	+7,3
	2.725.690	66,9	2.660.428	66,6	+2,5
μ	552.071	13,6	358.410	9,0	+54,0

: , μ , .

6.3 Αποτύπωση δεικτών με βάση την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

. μ μ
, 2011

22,7% . 19,3%, 18,9%

18,1%. μ μ μ , 1998

6,9% 2011 17,2%. μ

μ μ (12,8)

(13,4%). 2011 16,1% 12,5% 2010 9,5%
 2009 (6.3.1).

6.3.1 (2003-2011)

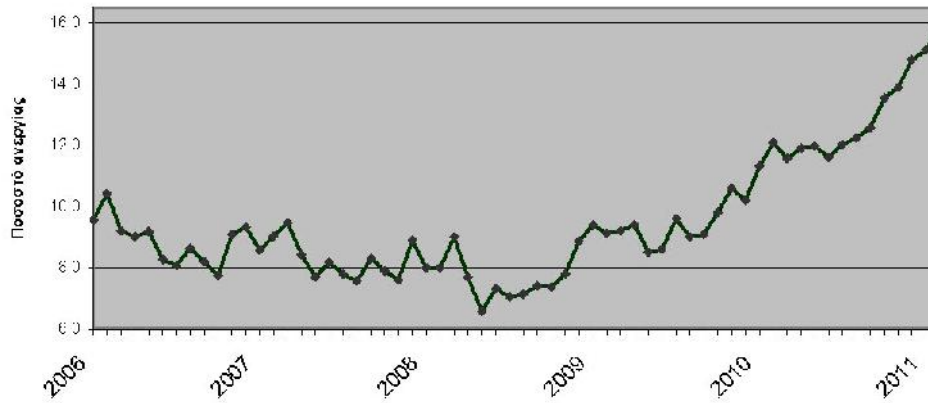
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	11,2	12,1	11,4	10,8	10,3	9,7	10,5
	10,0	12,6	9,0	9,6	10,5	10,5	13,2
	10,4	11,9	11,1	11,0	11,5	10,3	12,2
	13,0	14,6	15,1	16,5	15,0	16,6	16,6
	14,0	14,1	11,7	12,8	11,4	11,8	11,2
	11,9	13,4	12,9	12,9	11,5	10,7	9,9
	6,9	9,0	9,8	11,0	10,1	11,9	11,4
	11,9	11,7	10,7	10,7	10,7	9,4	12,5
	12,9	14,2	14,7	14,1	10,8	9,7	12,8
	12,3	12,7	12,0	10,4	9,3	8,8	9,1
	8,0	8,2	9,7	9,2	8,2	8,8	9,1
	11,2	11,6	7,4	6,8	9,8	8,0	9,3
	10,0	11,7	11,6	11,9	14,7	11,8	8,7
	8,6	8,5	7,4	7,2	8,7	7,4	7,7

: , μ , .

<i>Συνέχεια</i>	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	9,9	8,9	8,3	7,7	9,5	12,5	16,1
	11,9	11,0	9,7	8,7	10,9	14,2	19,3
	11,1	9,3	8,9	8,3	9,9	13,5	18,1
	18,0	14,2	12,1	12,5	12,5	15,5	22,7
	11,5	9,8	10,0	9,9	11,2	12,6	15,8
	9,5	8,2	7,8	8,4	9,2	12,1	14,8
	8,5	11,2	9,0	8,5	9,7	14,8	17,2
	10,6	9,5	9,6	9,6	9,5	11,7	15,6
	10,9	9,2	9,4	8,5	10,5	12,5	16,5
	8,8	8,3	7,6	6,5	8,8	12,3	15,2
	8,7	7,7	7,5	7,2	8,0	9,8	12,8
	10,2	9,4	7,9	4,5	6,0	9,0	13,4
	9,3	8,8	9,1	8,1	12,0	14,2	18,9
	7,1	7,0	5,3	6,3	8,8	11,7	14,5

μ. 2011 ' μ
 : , μ , .

Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας: έτος 2006 - έτος 2011

μ . μ 1993 μ μ μ
 μ . 2000-2010 μ
 μ (6.3.2)

6.3.2. μμ μ

	1993	2000	2006	2010
	46,94	34,75	26,67	25,80
	21,96	18,41	11,80	13,21
	26,50	21,68	15,79	18,25
	32,46	24,20	19,17	19,80
	38,54	32,15	22,24	24,81
	27,91	24,27	19,33	15,55
	43,89	33,30	22,24	21,93
	30,40	23,78	16,48	20,95
	1,13	1,27	0,66	1,01
	45,87	37,68	33,17	28,61
	27,48	19,92	18,16	13,30
	10,71	8,56	4,75	8,16
	36,67	28,69	20,29	20,07
Σύνολο Χώρας	21,34	17,42	12,04	12,46

: μ , .

μ
 , μ μ μ μ
 μ μ μ μ (6.3.3)

6.3.3.

μμ

μ

	1993	2000	2006	2010
	18,34	21,26	20,07	17,91
	27,64	25,58	23,79	20,48
	33,77	32,38	35,12	28,75
	20,11	21,00	23,39	19,76
	19,52	19,02	21,06	17,55
	19,06	13,75	17,11	15,76
	15,95	18,48	19,56	18,51
	30,67	29,14	27,62	29,75
	27,93	24,15	22,33	19,78
	16,88	17,82	18,50	18,81
	19,19	22,70	18,37	16,14
	21,38	22,45	19,29	22,44
	14,60	14,47	16,93	17,59
Σύνολο Χώρας	24,19	22,59	22,03	20,02

: μ , . .
 μ μ μ ,
 μ

1993-2010 μ

(6.3.4).

6.3.4.

μμ

μ

	1993	2000	2006	2010
	34,72	43,99	53,26	56,29
	50,40	56,01	64,42	66,32
	39,73	45,94	49,09	53,01
	47,43	54,80	57,44	60,44
	41,94	48,82	56,71	57,64
	53,03	61,98	63,56	68,69
	40,15	48,22	58,20	59,56
	38,93	47,08	55,90	49,30
	70,94	74,58	77,01	79,21
	37,25	44,50	48,33	52,57
	53,32	57,38	63,47	70,56
	67,91	68,99	75,96	69,40
	48,73	56,84	62,78	62,34
Σύνολο Χώρας	54,47	59,98	65,93	67,52

: μ , . .

6.4 Εμπειρική εκτίμηση των διαστάσεων της φτώχειας

μ μ μ
 μ μ μ (6.4.1).
 6.4.1 (%) μ μ (μμ
 40%, 50%, 60% 70% μ μ)

	%	μ	μ	μ (
	μ	μ	μ	)
	40%	50%	60%	70%
	17,40	24,37	33,25	41,79
	7,84	12,42	18,87	27,86
	14,09	20,10	32,67	44,92
	12,80	20,69	27,78	35,06
	12,46	23,66	29,50	37,80
	11,05	28,06	39,61	51,58
	9,07	18,14	27,91	34,00
	14,32	22,68	28,88	37,57
	10,45	19,44	25,81	35,48
	4,30	9,17	14,92	22,25
	6,28	15,32	22,53	32,54
	8,39	13,80	16,49	24,51
	10,78	16,93	20,52	31,51
	8,37	14,76	21,32	29,62

: μ 2008, . .

μ μ μ μ μ
 , .
 μ μ μ μ (6.4.2.).

6.4.2 (%) μ μ μ (μμ
 40%, 50%, 60% 70% μ μ μ)

	%	μ	μ	μ (
	μ	μ	μ	)
	40%	50%	60%	70%

	12,16	21,19	32,78	43,32
	6,89	12,84	20,74	29,31
	11,30	23,93	32,07	37,21
	7,08	14,51	22,29	32,44
	4,33	9,89	24,67	33,28
	10,02	15,15	28,06	41,98
	12,44	18,67	28,19	38,28
	3,19	10,71	22,08	29,59
	4,99	8,02	13,13	25,01
	3,84	7,69	12,44	18,51
	4,26	7,57	12,16	25,03
	3,45	4,97	13,19	22,49
	5,08	10,60	20,20	26,35
	6,00	11,32	18,72	26,78

: μ 2008, . .

μ μ μ μ
 - , , .
 μ (6.4.3).

6.4.3 (%) μ (μμ
 40%, 50%, 60% 70% μ)

	% μ (μ μ)			
	40%	50%	60%	70%
	14,03	21,20	29,17	42,41
	4,56	9,95	15,26	24,43
	10,03	17,18	30,52	42,36
	9,01	15,21	23,73	31,06
	2,51	16,10	24,79	32,68
	2,87	9,72	33,85	45,30
	4,39	8,90	17,38	29,04
	8,60	18,78	27,11	33,04
	5,04	13,54	20,50	32,90
	1,15	5,08	11,47	18,49
	4,50	11,30	18,17	27,43
	5,36	10,39	15,61	21,66
	4,62	10,74	16,62	23,97
	4,34	10,05	17,27	25,82

: μ 2008, . .

μ μ (6.4.4) - μ μ
 μ - ,

6.4.4 (%) μ μ (μμ
40%, 50%, 60% 70% μ μ)

	% μ μ μ μ (μ μ μ μ)			
	40%	50%	60%	70%
	9,86	18,48	33,34	43,65
	3,77	10,77	18,66	25,97
	7,48	18,84	27,20	35,87
	5,27	10,47	21,50	31,37
	0,00	2,75	14,75	24,66
	0,00	14,73	24,46	38,44
	2,10	10,31	21,83	35,79
	2,03	8,08	17,30	30,49
	2,49	5,64	10,38	21,03
	2,81	6,04	10,56	16,75
	4,26	5,94	10,19	22,35
	1,78	4,59	10,65	21,70
	3,31	8,54	16,62	25,77
	3,42	8,66	16,07	24,68

: μ 2008, . .

μμ
μμ 2004 19,9% 21,0% μ
μ μ (μ μ) μ μ ,
.. (NUTS II),
μ μ
, , , .
μ μ
, ,
. (6.4.5)

6.4.5 μ .

	μ ()	μ (μ)	μ (μ)	μ (μ)
1	22.0	22.9	34.6	33.1

2	9.8	9.7	25.2	25.6
3	-	7.2	3.5	17.1
4	9.7	9.7	8.0	13.8
5	13.8	15.9	26.9	32.9
6	4.2	4.9	23.0	26.2
7	27.7	26.3	33.8	36.8
8	9.0	6.0	19.7	20.5
9	10.1	7.7	14.6	13.1
10	20.1	21.7	25.6	24.3
11	13.1	13.1	37.3	49.8
12	9.4	11.4	8.8	14.4
13	6.6	6.6	11.2	17.1
ΣΥΝΟΛΟ	11.9	11.2	19.9	21.0

: 2004/05, .

Foster μ μ . $\mu = 1$
 μ μ μ μ μ μ
 $\mu\mu$ $\mu\mu$.
 μ μ (. . =2), μ μ
 μ $\mu\mu$ μ
 μ μ
 μ μ μ μ μ μ
3,95% μ , μ μ
 μ μ (6,16%). μ , μ
 μ . μ μ μ
 μ μ μ μ μ μ μ μ
. (μ μ μ =2,
6.4.7) μ Foster μ
 μ μ ,
. (6.4.7)

6.4.6. Foster =1 μ μ (μ μ μ)

	Foster (=1, . , 60% μ)	Foster (=1, . μ , 60% μ)	Foster (=1, . μ . 60% μ)	Foster (=1, . μ . μ , 60% μ)
&	9,33	7,65	11,47	8,79
	3,79	4,23	5,39	5,45

	6,84	6,88	8,72	8,32
	6,36	4,74	9,08	6,55
	5,06	1,34	8,96	4,33
	4,46	3,84	10,18	6,78
	3,70	4,06	7,52	8,26
	6,98	3,12	9,6	4,28
	4,97	2,24	8,03	3,4
	1,96	2,44	3,59	3,3
	3,99	2,59	5,56	3,29
	4,70	1,9	5,94	2,94
	4,24	3,36	7,33	4,67
Σύνολο Χώρας	3,95	3,45	6,16	4,84

: μ 2008, .

6.4.7 Foster =2 μ μ (μ μ
μ)

	Foster (=2, . , 60% μ ,)	Foster (=2, . μ , 60% μ ,)	Foster (=2, . μ. , 60% μ ,)	Foster (=2, . μ. μ , 60% μ ,)
. &	4,02	2,64	5,6	3,49
	1,34	1,44	2,31	2,14
	2,31	2,17	3,51	2,8
	2,49	1,71	4,2	3,22
	1,33	0,24	3,59	1,29
	1,18	0,79	3,66	2,54
	1,22	1,19	2,89	3,48
	2,55	0,9	4,12	1,25
	1,73	0,82	3,39	1,28
	0,51	0,83	1,26	1,36
	1,19	1,03	1,98	1,44
	1,98	0,49	2,92	1,08
	1,43	1,25	3,44	1,58
Σύνολο Χώρας	1,36	1,15	2,56	1,92

: μ 2008, .

6.5 Ανάλυση Περιφερειακών Λογαριασμών

μ () 0,8%
μ 2008. μ
- , μ
μ . μ

μ 0,8%. μ
 , μ
 μ μ . μ
 μ 0,6%. μ
 , μ μ μ
 . μ
 0,5% μ -
 (6.5.1).

6.5.1 μ μ , . ,
 μ

	μ		μ		μ			
	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009
. ,	501	504	1,760	1,714	5,752	5,907	8,013	8,125
.	1,365	1,377	6,232	6,136	23,782	24,151	31,379	31,664
.	254	256	1,625	1,558	3,045	3,085	4,924	4,899
	846	858	2,551	2,549	8,024	8,157	11,421	11,564
	271	271	844	808	4,042	4,116	5,157	5,195
	99	99	479	451	3,534	3,578	4,112	4,128
.	762	770	1,880	1,882	8,085	8,176	10,727	10,828
.	635	637	4,438	4,425	6,015	6,133	11,088	11,195
	627	628	2,733	2,677	6,578	6,698	9,938	10,003
	301	300	12,568	12,502	78,578	78,604	91,447	91,406
.	126	126	423	406	2,617	2,660	3,166	3,192
.	161	162	883	837	5,872	5,980	6,916	6,979
	626	632	1,574	1,512	9,175	9,284	11,375	11,428
	6,574	6,620	37,990	37,457	165,099	166,529	209,662	210,605

: μ , . .

μ
 , μ 25.290
 , μ (24.884)
 (22.534). -
 (14.945), Η (16.232) (16.247
). , μ μ
 μ , , (μμ 43,4%)
 (μμ 15%)-(6.5.2)

6.5.2

(

=100).

	2008	2009	Μεταβολή
.	14,925	14,945	0.13
.	18,275	18,123	-0.83
.	18,967	18,651	-1.67
	17,535	17,534	-0.01
	16,484	16,232	-1.53
	20,196	19,773	-2.09
.	16,370	16,247	-0.75
.	22,587	22,534	-0.23
	18,948	18,867	-0.43
	25,359	24,884	-1.87
.	17,859	17,799	-0.34
.	25,491	25,290	-0.79
	21,157	20,896	-1.23
Σύνολο Χώρας	21,084	20,830	-1.20

:

μ , . .

ΣΥΝΟΨΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- , μ μ μ
 , μ μ μ , μ
 μ μ -
 μ μ .
- μμ
 60% μ μ (μ
 μ) 21,32%
 μμ .
 - , . μ
 μ .
- μμ 60% μ
 (μ μ) 17,27%
 μμ (17,27%)
 μ μ μ (21,32%).
 - ,
 , . μ
- μμ 60% μ μ
 μ μ μ μ
 μ (, .) μ 18,72%
 μμ . μ
 μ ,
 . μ
- μμ 60% μ μ
 μ μ μ μ
 μ μ μ 16,07%
 μμ . μ μ
 μ - ,
 . μ
- , 1/5 μ μμ μ
 μ μ μ μ
 μ μ μ 60% μ μ
 μ μ (μ Eurostat).

19,6% 2004, μ μ μ
3 μ μ
, μ ,
.

- μ μ μ μ
μ 3,95% μ , μ
μ μ (6,16%).
" μ " " " ,
μ μ μ μ
μ μ μ μ
() 24,1% 2004.
μ 50% μ μ 75,9%
, 4.288 , , μ .
μ μ
, μ
μ μ μ μ
2004
2008.
- μ μ , μ μ
, μ μ μ μ
μ μ . ,
μ μ ,
μ μ μ μ .
μ () μ μ
μ , μ μ
μ μ .
μ (μ , μ . .
) μ μ μ
μ μ μ -μ ,
μ μ μ μ .
- (NUTS II),
μ μ
, , , μ
. μ μ

μ ,
 μ (. ,
 μ μ
). , μ , μ
 μ (μ
 , ,
). μ
 μ μ , μ μ
 μ μ (μ
 μ μ - . , . , ,
) μ
 (,)
 • μ , μ ,
 μ μ μ μ ,
 . μ , μ
 μ
 • μ μ μ , μ
 μ μ μ μ , μ
 μ μ μ μ .
 • , , ,
 ,
 μ ,
 $\mu\mu$ μ μ μ μ μ μ μ
 μ . μ μ μ , μ
 μ μ ,
 μ ,
 μ μ .
 , .
 μ , μ .

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- .., (2000): « *Μεταστροφές στην Ευρώπη: Ο νέος Ευρωπαϊκός Χώρος*, μ.μ., τ. 339-380.
- .., (2003): « *Μεταστροφές στην Ευρώπη: Ο νέος Ευρωπαϊκός Χώρος*, μ.μ., τ. 339-380.
- .., (2003) 2(1): 114-129
- .., 2006.
- .., μ.μ. 1957/1958, .
- E. . . . (1969), 1963/1964, .
- (1990), μ.μ. 1987/1988, .
- (1999), μ.μ. 1993/1994, .
- (2003), μ.μ. 1998/1999, .
- (2005), μ.μ. 2004/2005, .
- (2008), μ.μ. 2008, .
- .., 1961- 2001
- " (2006) " μ.μ. 1, .
- 2006, . 124-151, .
- (06/06/2009)- μ.μ. .
- .., (1990),, 2 μ.μ. .
- μ.μ., .., .., .., .., .., .., (2002)
- .., (1997): « *Μεταστροφές στην Ευρώπη: Ο νέος Ευρωπαϊκός Χώρος*, μ.μ., τ. 339-380.
- .., (2002): « *Μεταστροφές στην Ευρώπη: Ο νέος Ευρωπαϊκός Χώρος*, μ.μ., τ. 1-6, .
- .., (2001): « *Μεταστροφές στην Ευρώπη: Ο νέος Ευρωπαϊκός Χώρος*, μ.μ., τ. 339-380.
- μ.μ., (2001): « *Μεταστροφές στην Ευρώπη: Ο νέος Ευρωπαϊκός Χώρος*, μ.μ., τ. 339-380.

(2006), “*Επιπτώσεις της κρίσης στην οικονομία της Ελλάδας*”, *Επιχειρηματολογία*, 27, 7-46

Κ. (2004), *Στην Αυτοκρατορία των Ενδείξεων: Η Ιστορία της*

Μεταρρύθμισης του Εθνικού Στατιστικού Συστήματος

Επιχειρηματολογία, 27, 1-10

(2001): «*Επιπτώσεις της κρίσης στην οικονομία της Ελλάδας*», *Επιχειρηματολογία*, 27, 93-123.

(2003): «*Επιπτώσεις της κρίσης στην οικονομία της Ελλάδας*», *Επιχειρηματολογία*, 27, 183-200

(1996): «*Επιπτώσεις της κρίσης στην οικονομία της Ελλάδας*», *Επιχειρηματολογία*, 27, 1-10

(2003): «*Επιπτώσεις της κρίσης στην οικονομία της Ελλάδας*», *Επιχειρηματολογία*, 27, 183-200

(2006): «*Επιπτώσεις της κρίσης στην οικονομία της Ελλάδας*», *Επιχειρηματολογία*, 27, 1-10

Badinger, H. and T. Url (2002), “Determinants of Regional Unemployment: Some Evidence from Austria”, *Regional Studies*, 36(9), 977-88.

Burridge, P. and I. Gordon (1981), “Unemployment in the British Metropolitan Labour Areas”, *Oxford Economic Papers*, 33, 274-97.

Elhorst, J. P. (2003), “The Mystery of Regional Unemployment Differentials: Theoretical and Empirical Explanations”, *Journal of Economic Surveys*, 17(5), 709-49.

Hoover, E. M. (1971) *An Introduction to Regional Economics*, Alfred A. Knopf, New York (131-133).

Konsolas N., Papadaskalopoulos A., Plaskovitis I., 2002, *Regional Development in Greece*, Springer Publications, Berlin.

Marston, S.T. (1985), “Two Views of the Geographic Distribution of Unemployment”, *Quarterly Journal of Economics*, 100, 57-79.

Siriopoulos and Asteriou (1998) ‘Testing for convergence across the Greek regions’ *Regional Studies*, 32(6) : 537-546.

Vakoufaris H., Nikolaou I., Sophoulis C., and Spilanis I., (2003): «Rural niche products from less favoured areas: a viable policy or transient emergency solution?», Poster paper presented at the 8th Conference on environmental science and technology, Greece, Lemnos, 8-10 September.